Вистава в масках

Діють:

Пролог(Розпорядник балю)

Тереса

Полковник

Святослав Тогобочний

Святослав Тутешній

Петро Тогобочний

Петро Тутешній

Пари на балі

Пролог

Я попрошу хвилиночку уваги. Високошановні глядачі, не така проста річ виступати в нашому театрі з прологом. Хоча б уже тому, що коли я вийшов, ви не знали, що я пролог. Ви гадали, щось трапилося з виставою, і я мав вас попередити. Бачите, ніхто з наших часів не готовий до того, що, прийшовши в театр, він потрапить таки в театр. Не скликають сьогодні до вистави сурми. Розмальовані арлекіни не попереджають перед завісою сценічне дійство. Ось я теж вийшов до вас у звичайному вбранні. Таке і ви щодня носите. І на обличчі моєму немає ані краплі гриму — можете переконатись. Тим то ви й думали, що я не пролог, а так собі щось. Дорогі глядачі, театр переживає кризу. Мені не

дозволено про це так широко оповіщати. Особливо повстає проти того наша примадонна. До речі, з огляду на те, що одна авторитетна інституція, нехай благословення Всевишнього буде над нею, зажадала, щоб було українізовано французькі терміни у клясичному балеті, я хочу піти назустріч її справедливим домаганням. Отож, пропоную заступити слово "примадонна" українським "первопані". Якщо не суперечите проти новотвору, то я веду мову далі.

Так от, мені заборонено занадто багато говорити про кризу театру. Все-таки я скористаюся з того, що мене не чують за лаштунками, і розкрию вам таємницю. Театр взагалі, а наш зокрема переходить тяжку хворобу. Криза не в тому, що нема чого виставляти. Ні, п'єс є багато всяких, і між ними є навіть добрі. Криза в тому, що не знають, як виставляти.

Уже все на світі перепробувано в театрі. Сцену заповнювали декораціями до пересичення. її напихали меблями та іншими предметами, ніби антикварну крамничку. А тоді, навпаки оголювали аж до задньої цегляної стіни. На кін запроваджувано фільм, коней і живих котів. Театр пережив епохи натуралізму, символізму, футуризму, експресіонізму, сюрреалізму, конструктивізму, динамізму, етатизму, біомеханізму, дадаїзму, інтелектуалізму. Не кажу вже про геть допотопний романтизм і подібне. Пережив навіть — скажу вам по секрету — епоху тоталітаризму. Це коли була диктатура режисера.

І от по всьому. Театр знову має дошки, і більш нічого. Сіли режисер з акторами й не знають, що робити. Чи будувати сцену в чотири поверхи, чи, навпаки, так і лишити, як є? Усе спробувано, все вичерпано.

Щоправда, автор цієї п'єси, що ви її сьогодні, здається, побачите — Я кажу: здається. Бо прийняли ми її до вистави дуже неохоче. Тож і не знати ще, чи гратимемо. Там за лаштунками якраз тепер про те нарада. Одне слово, автор, коли його запитали, як грати п'єсу, подав несміливу пропозицію. Він запропонував грати п'єсу засобами, що залишаться, коли відкинути всі ізми. Тобто, засобами чистого театру: розвішати

завіси, розмалювати обличчя — і грати. Але воно було так неконкретно, на автора посипалося відразу стільки запитань, що він злякався, втік і, як бачите, не з'явився навіть на виставу. Автор полишив своє твориво на нас, акторів.

З обуренням повідомляю вас, що автор взагалі пішов лінією найменшого спротиву. Сюжет він не вигадав, а по-рабському запозичив. Ви ж бо не раз чули про цю історію двох близнят, їх виховано у різних кінцях світу і зведено на сцені, щоб відбувати всякі штуки з переплутанням, невпізнанням і так далі. По-друге, автор не написав ані однієї ремарки. Отже, незрозуміло, де відбувається дія, коли хто виходить і коли хто зникає. Та й щодо самого тексту автор обмежився на тому, що збив його докупи абияк, а по всьому написав великими літерами примітку, мовляв, текст не остаточний, і актори можуть імпровізувати на власний розсуд. А найголовніше: п'єса має ряд серйозних непов'язань. Автор мало того, що запозичив сюжет — саме запозичення не гріх, бо так робили і найбільші драматори. Ні, він не зв'язав кінці з кінцями. Багато місць лишилося нез'ясованими, і раз у раз ситуація суперечить сама собі. Ви ж розумієте, багато з того, що могло бути природним за античних часів, навіть за доби Ренесансу, те сьогодні здається малоймовірним або й зовсім диким. Коротше кажучи, нам припав кавалочок роботи.

Ви помітили, мабуть, високошановні глядачі, що я весь час намагаюся видушити з себе дотеп і що з того нічого не виходить. Так, не виходить. І не може вийти. Бо це в мене, так би мовити, сміх крізь сльози. За задумом автора, вистава не мала бути комедією. Навпаки, вона мала бути дуже драматична, з гострою ситуацією, з психологічним переживанням. Тож мої невдалі дотепи це тільки жалюгідна спроба бодай якось розважити вас на випадок, якби вистава не відбулась.

А втім, я зараз довідаюсь. Агов! Ну, що, як там? Урадили? Що? Граємо? Спробуємо? Отже, граємо. Буде вистава. А де відбувається? Що? Ага. Так щодо дії там ухвалили тим часом визначити обережно і по змозі невтрально. Звучить так: масковий баль під новий рік під час

окупації. Можливо, ходом дії пощастить зробити уточнення. У всякому разі, після першої відслони я прийду вам на допомогу з коментарем.

Таким чином, увага: маскований баль під новий рік під час окупації.

1

Перша пара. — ...і нагадує мені бенкет під час чуми. — Люба, ги перебільшуєш. — Скільки разів я вже давала обітницю: не танцювати до кінця окупації. Але мені, либонь, бракує...

Друга пара. — ...знов наступив мені на ногу. Коли ти вже набудеш зграбности? Я, нарешті, втрачу всяку...

Третя пара. — ...ах, вивчіть мою душу! Бачите, як воно несправедливо. Якби я була дійова особа у п'єсі, то акторка, що грала б мене, неодмінно говорила б таким голосом: ах, вивчіть мою душу! Але так справді не є. Ви чуєте, я говорю до вас цілковито по-людськи: вивчіть мою душу...

Четверта пара. — ...сказати, що тобі він подобається? Звичайний макогон. Здоровецький і пустопорожній. — Але ж гарний! — Ну, й що з того? Якби ввесь світ наповнили самі гарні чоловіки, то, запевняю тебе, ти б сама не знала...

П'ята пара. — ...а я тобі скажу, ти зовсім не маєш слушносте.

Якби ти хоч на хвилину уявив собі, що повинна відчувати ця людина. Бреде холодної ночі. Дощ. Голодний. З однією тільки думкою про...

Перша пара. — ...сидіти вдома і зосереджено думати над тим, що світ котиться до страшної катастрофи! — Ну, ти вже занадто перебільшуєш, люба. — Ах, у тебе абсолютно немає відчуття. Ти не

усвідомлюєш, над якою безоднею ми оце танцюємо, і до якої безмежної...

Тереса. Як я рада, що це ви.

Полковник. Перепрошую, панночко?

Тереса. Пане полковнику, не вдавайте. Я вас пізнаю в усіх маскарадах.

Полковник. Але ж, панночко...

Тереса. Пане полковнику, не вдавайте! Коли хочете лишитися

невпізнаним, то принаймні шкутильгайте абощо. Полковник. Як же ви мене впізнали?

Тереса. Господи! З ваших рухів. З вашої ходи. З ваших геркулесових плечей. З вашого способу тримати келішок.

Полковник. Ви бачили, як я тримав келішок?

Тереса. Я стежу за вами вже п'ятнадцять хвилин.

Полковник. А я собі й не той, що можу ще бути предметом зацікавлення такої леді. Зате вас ніяк не можна впізнати.

Тереса. Мистецтво, пане полковнику, мистецтво. Між іншим, пане полковнику, мені не до жартів.

Полковник. А то чому?

Тереса. Думаю, що й вам так само.

Полковник. Бачите, це як дивитись на справу. Або життя взагалі жарт, і тоді перестати жартувати означає перестати жити. Або ж жарт це виняток із життя. Але в такому разі я, що прожив усе життя жартома, виходить, ніколи і не жив.

Тереса. У мене навпаки.

Полковник. Саме?

Тереса. У мене навпаки. Я ввесь час намагаюся жити поважно.

Але життя тільки й робить, що жартує зо мною. Чи ви можете дві хвилини говорити серйозно?

Полковник. Думаю, що дві хвилини — ні.

Тереса. Добре, а одну?

Полковник. Боюся, що теж ні.

Тереса. Навіть коли б ішлося про найдорожчі для вас речі?

Полковник. Саме тоді найменше. Дороге тільки те, що дається жартома.

Тереса. А те, що дається тяжким щоденним божевільним трудом?

Полковник. О, його треба якомога швидше сховати в куток і забути.

Тереса. Але, пане полковнику, ви знаєте, що я майже не переношу ваших афоризмів, коли маю намір говорити про речі...

Полковник. Люба, дорога, незрівнянна Тересо! Я майже не переношу майже все, чим живуть і чим дихають люди. Але саме тому мені і найзручніше жити, ніж будь-кому із смертних.

Тереса. Ваша правда. Як би я хотіла посідати ваш погляд на світ!

Полковник. Ні в якому разі не потрібно. Тереса. Чому?

Полковник. Бо не варт посідати мого світогляду, не посідавши моєї статі, мого бараболястого носа, мого двічі на день голеного обличчя. Ну, і, звичайно, моєї блискучої біографії. А це значить: посідати всю купу вчинених мною і дуже вигідних для мене компромісів із життям. їх звичною мовою прийнято називати гріхами.

Тереса. Добре. Я цього хотіла. Поясніть мені, будь ласка, що таке гріх.

Полковник. Це, знов-таки, як з якого погляду. Хтось — не пам'ятаю, хто, — висловив думку, мовляв, убивця поодиноких людей називається злочинець, а масовий убивця — герой. З такого погляду, я герой, бо вбивав людей не рахуючи.

Тереса. На війні?

Полковник. Ясна річ.

Тереса. І почуваєте себе щасливим?

Полковник. Ясна річ. Бо, прошу зауважити, я завжди вбивав тільки тих людей, які хотіли, щоб я їх убивав.

Тереса. Не розумію.

Полковник. І не зрозумієте. Між вами, найдорожча Тересо, та мною — тисяча років. Ваше покоління ділиться рівно на дві половини. Одна не визнає вбивства цілковито. Друга визнає, але тільки з ідейною метою. Ні та, ні та половина не мають найменшого уявлення про те, що означало вбивство для нас, хто були офіцерами старих імперій. Людина імперського світогляду, Тересо, для вас — музейний експонат. Ми не мали нічого спільного з пацифізмом, який так владно опанував половину сучасного світу. Ми прекрасно знали завітні мрії багатьох хлопців із сусідньої імперії. Вони прагнули одного: помірятися з нами силами. Але ми ніколи не бруднились і ні об яку ідею вбивства. Ми не потребували підсилювати свій запал ненавистю до тих хлопців із сусідньої імперії. Ми мали до них найкращі почуття, як і вони до нас. Перед усіма тими, що я їх убив, я маю абсолютно спокійне сумління. Я знаю, що вони не мають до мене жадних претенсій. Навпаки, відчувають до мене повагу за мої швидкі і точні постріли. Так само, як, безумовно, і я відчував би повагу до них, якби вони поцілили мене з подібною майстерністю. У тому бо й суть, що я зберіг про всіх них якнайкращі спогади.

Тереса. Цікаво. Дуже цікаво, пане полковнику. Далі.

Полковник. А що ж далі! Далі імперії розвалились. І тоді ми пішли воювати за самостійність їх уламків. Новонароджені ідеологи вказали нам на можливі бази власної державности. Що ж, ми не хотіли ставати всупереч новому поколінню. Держава, так держава. їм було видніше. Зрештою, ми люди вірности. Старі офіцери, ми й далі робили те саме, що робили доти. З тією лише різницею, що тепер нам довелося вже вбивати багато таких, які зовсім не хотіли, щоб ми їх убивали. Отже: боягузів, а що найгірше було для нас — пацифістів. Найгірше, бо — повторюю, зважте це, — ніколи до того не було нашою засадою вбивати людину проти її волі. А втім, це не наша провина, а тих людей, що мають справу з історією, з політикою, з світоглядом і тому подібним. Хоч, звичайно, у тому, що нам довелося стати їхніми наказоємцями, я вбачаю остаточний занепад нашого покоління.

Тереса. Ви гадаєте, ваша роля скінчена?

Полковник. Безсумнівно. Як скінчена роля бджоли, коли їй трапиться вкусити палець людини.

Тереса. А нове покоління?

Полковник. А нове покоління має власні турботи. Або переможе пацифізм, і тоді ми непотрібні. Або ж переможе вбивство для ідеї — чи ідея вбивства, що те саме, — і тоді ми теж непотрібні. Ми бридимось однаковою мірою і тим, і тим.

Тереса. У такому разі, ви повинні ненавидіти і... вашого сина?

Полковник. З якої то речі?

Тереса. Адже ваш син утілює... У всякому разі, схвалює вбивства для ідеї.

Полковник. Що ж! По-перше, бридитись не означає ненавидіти. А, по-друге, бридитися справою, що їй служить син, не означає бридитися самим сином.

Тереса. Як давно ви бачилися з ним востаннє?

Полковник. Скоро чотири роки.

Тереса. Ви хотіли б з ним побачитись?

Полковник. Дуже.

Тереса. Чи ви знаєте, що він тут?

Полковник. Знаю.

Тереса. Чи ви знаєте, що він сюди зараз прийде?

Полковник. Знаю.

Тереса. Чи ви знаєте, що за ним стежать і що він у небезпеці?

Полковник. Знаю.

Тереса. Чи ви знаєте, що він прийде до мене і що я служу з ним одній справі?

Полковник. Знаю, Тересо, все знаю.

Тереса. Ви розмовлятимете з ним?

Полковник. Якщо він захоче.

Тереса. А що ви йому казатимете?

Полковник. Залежно від його настрою.

Тереса. Скажіть мені правду: ви любите його?

Полковник. Надзвичайно.

Тереса. Що ви про нього взагалі думаєте?

Полковник. Мені його шкода. Він, народившись в один рік зі мною, був би так само щасливий, як і я. На жаль, він народився тридцять п'ять років пізніше. Тим він нещасний.

Тереса. Але чому нещасний?

Полковник. Бо він живе за доби ідей. Він мусить віднаходити ідею під кожним своїм кроком. На кожному кроці він переживає нечуване роздвоєння між своєю чудесною природою та ідеєю. До ідеї він повинен достосовувати свою природу. З мого погляду, це єдиний гріх, що я народив сина з роздвоєною душею.

Тереса. Невже воно було у вашій волі?

Полковник. Боюсь, що так.

Тереса. А то яким побитом?

Полковник. Бачите, його досить складно пояснити. Для того мені треба б розповісти одну історію. Але чи ви цікаві на неї? І чи маєте час?

Тереса. Я цікава на все, що зв'язано з Святославом. Починайте. Слухаю з увагою.

Полковник. Добре. Двадцять п'ять років тому блискуче вишколений кавалочок імперської солдатески вирушив на схід, на той бік. Він мав узяти участь у вирішальних боях за одну з молодих держав, що тоді масово виникали у фіналі великої війни. Я носив на той час уже звання капітана. Ми йшли впевнено. Ми були таки ще переконані, що все стоїть на місці. Ми переконані були, що війна додасть до нашого мистецтва ще енну кількість добрих влучань. Ми вірили, що наслідком війни, по розвалі імперій, постануть нові, як то завжди бувало в історії. Ми не сумнівалися, що імперії і надалі змагатимуться між собою, красно, весело і безтурботно, як було доти. Отже, ми були певні ще тоді, що наша роля дуже далека від вичерпу. Але незабаром по нашому приході туди...

Тереса. Ви спинились? Полковник. Так, спинився. Тереса. Чому?

Полковник. Бо маю враження, що вам зараз буде не до мене. Тереса. Він прийшов?

Полковник. Наскільки я розуміюсь на предметах домашнього вжитку, жакет, в який убраний отой джентлмен у блакитній масці, належав колись мені.

Тереса. Ваша слушність. Це його улюблений жакет. Він переказав мені, що буде в ньому.

Полковник. Тож як повинен поводитись я?

Тереса. Не подавати жадного вигляду.

Полковник. Слухаю. Чи мушу перейти до ретиради? Тереса. Ні. Не тепер. Потім. Полковник. Але він підходить сюди. Тереса. Нічого. Лишіться тут.

Полковник. Слухаю. Хто зна, якщо я виявлюсь пристойним конспіратором, може, й з мене ще будуть люди.

Святослав Тогобочний. Здоров будь, батьку.

Полковник. Здоров будь, сину.

Святослав Тогобочний. Дуже радий тебе бачити, батьку.

Полковник. І я тебе, сину.

Полковник. І я тебе, сину.

Святослав Тогобочний. Пробач, я не можу голосно говорити з двох причин.

Полковник. Коли хочеш, можемо говорити ще тихіше.

Святослав Тогобочний. Ні, Так добре.

Полковник. Ну, дивися собі сам. Закуриш?

Святослав Тогобочний. З охотою.

Полковник. А відколи це ти почав курити?

Святослав Тогобочний. Від... Від учора.

Полковник. Цілком достатній стаж. Ти помітив, що я тебе не питаю, чи в'яжеться куріння з твоїми засадами?

Святослав Тогобочний. Помітив.

Полковник. А чи помітив ти, що я тебе взагалі ні про що не питаю?

Святослав Тогобочний. Помітив, батьку.

Полковник. То добре. Мені йшлося про те, щоб ти помітив.

Святослав Тогобочний. Я тебе дуже люблю, батьку.

Полковник. Я тебе теж, сину.

Святослав Тогобочний. Ти найкращий з батьків.

Полковник. От бач.

Святослав Тогобочний. Ти ні про що не питаєш, ні від чого не відмовляєш, ні в чому не умовляєш. Якби то всі батьки були такі, як ти, батьку!

Полковник. Єдина моя претензія була, щоб ти це помітив. Ти помітив, і тим усі мої побажання виконані. Більше претензій до тебе не маю.

Святослав Тогобочний. І я до тебе теж.

Полковник. Воно означає, що я вже можу йти?

Святослав Тогобочний. Так, батьку, пробач. Ми ще сьогодні зустрінемося.

Полковник. На випадок, якщо ні, можна мені до тебе тепер доторкнутись?

Святослав Тогобочний. Абсолютно можна.

Полковник. Не розсиплешся?

Святослав Тогобочний. Постараюсь.

Полковник. Я тільки злегка. Ось за плече тебе візьму. Нічого, доброї породи. Нівроку. Не такий то вже, може, і гріх. Така порода чогось досягає. Чорт його, зрештою, зна, чого саме, а проте досягає чогось безумовного. Між іншим, це дивно.

Святослав Тогобочний. Що саме, батьку?

Полковник. Ніколи я в тебе досі не помічав лунинки на шиї. Ану, чекай. Ні, не бруд. Справжня яснобура лунинка, і... то тим більш дивно,

що... А втім, яких чудес тільки Господь Бог не творить! Що ми знаємо про його заміри? Ми, якщо мітимо одне одного, то вже ж не на далеку мету. Прошу вибачення за затримку. Вклоняюсь.

Святослав Тогобочний. До побачення, батьку.

Перша пара. — ...навіть можу сказати: з кожною хвилиною я спостерігаю в собі, як розколина стає ширшою. З неї зяє безока катастрофа, яка означає кінець усьому, що існує. Хіба що станеться чудо, і невідома ще сьогодні сила прийде з-за гір і силоміць знову стулить розколину в наших душах. — Але не можна так перебільшувати, люба! — Ні, я либонь применшую. От, кажуть, тут знову з'явився Святослав. Це ж означає, що...

Друга пара. — ...і все таки, як ти незграбно робиш цей випад. Ну, от, дивись, як я його роблю. Ну, дивися ж, раз-два, раз-два, раз-два. Вже краще. То що? Кажуть, сюди прибув Святослав, так що тепер акція спротиву...

Третя пара. — ...і у відповідь ви мовчите. Я розумію, краще мовчати, ніж говорити банальності. Я теж воліла б мовчати, ніж виголошувати тиради, неначе та провінційна акторка. Я переконана, що я створена для великого чину. Я переконана, що створена бути подругою людей такої міри, як Святослав...

Четверта пара. — ...певно, що Святослав інша річ. Але у Святославі йдеться далеко не про саму зовнішню красу. — І все таки воно грає вирішну ролю. — Облиш. Напевно ж він тут з'явився не для того, щоб полонити серця, а для чогось зовсім...

П'ята пара. — ...усім моїм серцем, я з цими людьми. Які гордощі, коли відчувати, що ти належиш до тієї самої нації, що й Святослав...

Тереса. Яка я горда за тебе!

Святослав Тогобочний. Дівчино!

Тереса. Як я люблю тебе!

Святослав Тогобочний. Дівчино!

Тереса. Пробач мені, коханий, моє ти щастя. Я чудово розумію, ми не маємо права на пестощі. Лиш на хвилину я даю собі відпруження. Як я люблю тебе, яка я щаслива, що бачу тебе, що говорю з тобою. Ах, розкішні твої біцепси, розкішні твої плечі! Покажи мені лунинку, що батько казав. Невже він досі не помічав її? Я теж не помічала. Справді, лунинка. Яснобура кругленька лунинка. Святославе, я не можу тебе поцілувати?

Святослав Тогобочний. Думаю, що ні, дівчино.

Тереса. Ну, скажи мені ще. Говори мені щось. Ти застудився?

Святослав Тогобочний. Трохи.

Тереса. Мені твій голос здається відмінним. Чужий, наче не твій. Ти не сердишся, що я так багато говорю? Я говорю самі дурниці, знаю. Я хочу, щоб ти говорив мені. Я так багато пережила, слухавши твого батька. Така чудесна і така страшна людина. Його не треба брати серйозно. Інакше можна втратити багато від віри. Я завжди слухала його сміючись. Сьогодні — ні. Сьогодні я боялася, що кожне його слово розхитує підвалини. Знаєш, які підвалини? Ті, на яких я живу — на яких ти живеш. Ти знаєш: я це ти. Коли я захитаюсь, то воно означатиме, що захитався ти в мені. Я не хочу, я не допущу. Хоч би в мені вся віра в твою слушність вивітрилась дощенту, я все одно житиму тобою. Я житиму тоді без віри, але житиму. Як треба буде, я вмру. Нехай ми служимо абсурдові, нехай нас прокленуть пізніші покоління! Але ніхто ніколи не зможе сказати, ми, мовляв, напівдорозі відмовились від того, з чого починали. Ніколи, ніколи так не буде.

Святослав Тогобочний. Не буде...

Тереса. Ніколи, ні, ніколи не буде. Говори мені. Скажи ще раз, що ідея вища над усе. Скажи мені ще раз, що ідея визволення поневоленого народу — найвища з усієїх ідей людства. Скажи, що перед нею блякнуть усі інші ідеї. Усі: ідея добробуту, ідея особистого щастя, ідея особистої свободи. Скажи, скажи ще раз. Скажи, що задля цієї найвищої ідеї треба принести у жертву все найдорожче особисте. Скажи, що ця ідея, в разі потреби, освячує вбивства. Скажи, скажи!

Святослав Тогобочний. Навіть убивство...

Тереса. Скажи мені, скажи так, як не раз уже говорив. Єдиного особистого щастя я прагну: почути з твоїх уст, що ти певен себе, коханий, жаданий мій. Скажи мені, що це імперське покоління — тільки сліпий біологічний стан історії. Скажи, що його на землі замінить нове покоління, високе, кришталеве покоління ідеалістів. Скажи, що прийде покоління, яке житиме самою чистою ідеєю. Скажи мені, скажи, рідний мій хлопче, мій Святославе!

Святослав Тогобочний. О, так. Самою чистою ідеєю...

Тереса. Чистою ідеєю, правда?

Святослав Тогобочний. Дівчино, це ж так ясно. Невже потребує підтвердження? Мене тільки трошки дивує одна річ... З моїх слів ти так легко зробила висновки... Ну, скажімо, парадоксальні. Справді? Ти виснувала саме так, і не інакше? Я прийшов сказати тобі одну надзвичайно важливу річ. Але мене бентежить, що я повинен почати не з того, з чого мав би почати. Згадай же добре всі мої слова. Згадай, чи було в них коли-небудь про потребу вбивства?

Тереса. Про потребу вбивства?

Святослав Тогобочний. Так, чи говорив я про неї? Чи говорив, що найвища ідея освячує вбивство?

Тереса. Мені дивно. Почекай, я зараз ізгадаю. Може, Ти і не формулював так... Може, не формулював так, як я оце формулюю... Але воно так самозрозуміло випливало з твоїх слів! А головне: дій. Мені дивно, Святославе... Ти так несподівано звернув мою увагу... Хіба що я у чомусь помилилась... Адже ти сам...

Святослав Тогобочний. Ну, добре, нехай. Нехай на певному етапі своєї дії я виправдовував убивство. Хіба ж людина безпомильна? Невже ти думаєш, що думка стоїть на місці, не рухається? Невже ти думаєш, що ідея не потребує щоденного перегляду? Гріш ціна недоторканій ідеї. Людина, що сліпо їй служить, не вносить до неї щоразу щось від свого мозку — така людина безвартісна. Невже ти вважала мене за безвартісну людину?

Тереса. Почекай. Святославе, мені так дивно... Я не можу стямитись. Ніколи нічого подібного я від тебе не чула. Щось абсолютно нове. В одну мить усе догори ногами. Ідея, на яку я дивилась як на гранітну скелю, потребує, кажеш, перегляду... Так, я зізнаюсь: я ніколи над тим не думала.

Святослав Тогобочний. Так слухай же. Рішучих, рішучих змін зазнали мої думки. Ось уже протягом майже чотирьох років доводиться нам усім провадити війну, велику війну. І у ході війни я переконався в одній-єдиній правді. Знаєш, як звучить ця правда? Дуже по-старосвітському звучить. Дивно! Рух думки, і нібито нова правда. А, тим часом, висловлюється вона прастарими словами. Бо не усі нові слова витримують вагар відвічности. Звучить так: не вбивай! Звучить так: не убий! Що можна сюди додати? Можна. Можна додати об'ємне особисте пережиття. Я бачив близько, що таке смерть. Я спостерігав крижане тремтіння смерти на обличчі приреченої людини. Я дійшов абсолютного висновку. Я дійшов до незмінного веління: не вбивай! Я прийшов до споконвічної формули: не убий! Ніхто, ніхто в людини життя відбирати

не може, ніхто, крім Того, хто дав їй його. І я прийняв для себе важливе рішення. Я наклав на себе незмінну повинність. Я ухвалив вийти у світ із цією правдою. Я проголошуватиму її на кожному кроці, на кожному розі вулиці. Я чинитиму так, аж поки всі, хто вірять у неї, і хто увірують, геть усі об'єднаються. Я не спинюся, поки вони не утворять абсолютну більшість людства. Тепер я маю змогу перейти таємно через окупаційний ланцюг і дістатися поза межі нашого континенту. Та ти розумієш, з якими тяжкими труднощами воно пов'язане. Ти можеш собі тільки уявити, якими безнадійними будуть перші мої кроки. І то, може, протягом багатьох років, десятиріч. Тож мені потрібен друг. Не витрачатиму багато слів. Я тільки запитаю тебе коротко:

хочеш зо мною?

Тереса. Святославе!

Святослав Тогобочний. Я чекаю на відповідь,

Тереса. Святославе, скинь маску.

Святослав Тогобочний. Мені — скинути маску?

Тереса. Святославе, скинь маску. Святославе, ти мене іспитуєш. Я не вірю собі… я не вірю, що це ти. Святославе, молю, благаю тебе, скинь на хвилину маску!

Святослав Тогобочний. Ти хочеш, щоб я тут, прилюдно, скинув маску?

Тереса. Відвернись до стіни. Я стану отам. Але скинь, молю, благаю тебе, скинь на хвилину маску.

Святослав Тогобочний. Нехай так буде. Я обернуся в цей бік. Стань сюди навпроти. Дивись. Тереса. Так. Це ти, Святославе.

Святослав Тогобочний. Ти переконана?

Тереса. Боже мій! Чиє ж обличчя людське може бути для мене більш дійсне!

Святослав Тогобочний. Ти переконана цілковито?

Тереса. Святославе!

Святослав Тогобочний. Так твоя відповідь? Тереса. Я належу тобі, Святославе.

Святослав Тогобочний. Вірю тобі, дівчино. Хочу вірити. Добре, гепер ми на час розійдемось. Я маю в цьому місці зустріч. Іди і ще раз усе обдумай. За півгодини будь знову тут.

Розпорядник балю. Високоповажані пані і панове! Залишилась тільки одна година до нового року. Ще одну невеличку годину ласкаво прошу втриматися від інтенсивного відвідування буфету. Ввічливо прошу не відмовити у виявленні сили волі. Пань прошу вплинути на панів у цьому напрямі. Рівночасно прошу потужніше тупати ногами об підлогу, щоб якнайкраще за цю годину обтрипати з черевиків порох старого року, що минає. Прошу вибачення.

Пари. Браво!

Петро Тогобочний. А я стояв тут за завісою, і їйбо, аж нічого не второпаю.

Святослав Тогобочний. Зараз усе виясниш.

Петро Тогобочний. Звідки цей полковник твій батько?

Святослав Тогобочний. Зараз довідаєшся.

Петро Тогобочний. Чого то дівчина тобі та й у коханні визнається?

Святослав Тогобочний. Зараз узнаєш.

Інтермедія

От бачите. Щось воно, здається, зав'язалось. І не так уже і страшно, як думалося спершу. Прошу тільки заслугу не відносити ні в якому разі на рахунок автора. Він тут ні при чому. Якщо сценічна дія набула певної струнокосте, а дійові особи якоїсь конкретности... Прошу, до речі, прихилити увагу 4Р мови персонажа, що з'явився останнім у першій відслоні. Його звуть Петро Тогобочний. Бо пізніше, як я довідався, вийде ще й Петро Тутешній. Петро Тогобочний сказав, щоправда, всього лише кілька слів. Але далі, наскільки я знаю, він розгорнеться.

Отож, заслуга лежить цілковито на режисері та акторах нашого театру. Вони доклали чимало героїчних зусиль, щоб... Я попрошу тихше! Гей, за завісою! Я попросив би тихше! Розумію ваше справедливе, чи то пак виправдане збудження, але треба ж... Що таке? Ну, добре, добре. Прошу лише тихше. Так от, як бачите, наш театр зліпив щось із того невиразного варива, яке полишив нам збіглий автор. Хоч, правда, є в дії ще деякі непов'язання. Як наші з ними далі впораються, я не знаю. Для мене, наприклад, — а я стежив дуже уважно за всім, що відбувалося... Так от, для мене не зовсім ясно, як герой... Тобто: один з героїв. Бо я вже був вам доповів, що є два, і вони абсолютно подібні один до одного. Отже, не ясно для мене, як цей герой, що вже тут виступав перед вами, я# він упізнав свого батька? Адже він його ніколи не бачив. Йому ніхто не міг його тут показати. Він тут нікого не знає, крім Петра Тогобочного. Петро прибув разом з ним, і, як бачимо, він сам нічого не розуміє. Щоправда, батька міг йому показати той двійник, якого він тут появляє. Але тоді чому він тут не з'явився? Хоча б на хвилиночку? Хоча б у масці? Втім, прошу пробачення. Я зрозумів уже, в чому річ. Воно, зрештою,

дуже просто. Але я вам тепер того не скажу, бо це не мій секрет. Я скажу аж наприкінці, якщо виставу пощастить завершити вдало. Наперед скажу тільки, що воно розв'язується дуже просто.

Отож — ніяке непов'язання. Стільки тим часом мого коментаря до фабули.

Ще два слова про спосіб. Наскільки я зрозумів, тут таки справді вийшло на авторове. Замість декорацій самі завіси, і на акторах тільки маски. Не беруся судити, чи збігається воно також і з задумом нашого режисера. Правдоподібно, він просто не мав часу підготуватись. Але в мене враження, що якраз тому довелось йому поставити акцент на акторі. А коли актор грає добре, — це вже вам, не мені судити, — то, може, його і справді не варт обліплювати зайвими декораціями. Отож, увага. Агов! Готово? Де місце другої відслони? Там само? Місце дії там само: маскований баль під новий рік під час окупації. Дія розвивається далі немилосердно... Пробачте. Я хотів сказати: безпосередньо.

2

Святослав Тогобочний. Ах, дорогий мій друже! Ти уявити не спроможен мого життя протягом останньої години. Такі речі трапляються тільки раз. І то далеко не на кожному житті. Я був собою і не собою. Я говорив тільки те, у віщо вірю, і нічого проти своєї віри я не говорив. А одночасно з тим ніколи ще я не перебував у стані такої запеклої боротьби проти своєї природи, як оце. А чого варті переживання у приміщенні таємної поліції!

Петро Тогобочний. То аж у таємну поліцію тебе носило?

Святослав Тогобочний. Водили, водили мене туди.

Петро Тогобочний. А яка, з позвоління сказать, іззаду голена біда водила тебе туди?

Святослав Тогобочний. Мене запідозрили. Мене, коротше кажучи, взяли за того, до кого я подібний, мов горошинка до горошинки. Коли таке трапляється на житті, — а воно таки трапляється, — то воно скидається на зворотний бік мушлі.

Петро Тогобочний. Стривай лишень. Ну, отже, їйбо, ну нічогісінько не второпаю. Що за, під три греблі, що за зворотний бік мушлі? Кажи вже все доладу, ну?

Святослав Тогобочний. Кажу. Слухай. Чи ти читав коли-небудь про двійників? Людина йде вулицею. Раптом вона починає вперто дивитися у спину іншій людині. Та інша людина йде перед нею. Усе нутро людини проймає думка, що коли та друга людина обернеться, то обидва дивитимуться наче у дзеркало. Я бачив це так само у кіні. Але там його досягають, зрештою, вельми просто. Актора фільмують в одній ролі. Половину кадру світлять при тому на чорному оксамиті або ще там на чомусь невтральному, і воно готове сприйняти цього актора ще раз, у другій ролі. Та коли щось таке стається в житті, то, слово чести... Тоді ти мимоволі починаєш думати про чорний оксамит інакшого порядку. Чорний оксамит — тло наших душ. На тому тлі душі наші приготовано на взаємне впізнавання. І на довічне взаємне відштовхування.

Петро Тогобочний. Ну, містики я не той... Та кажи швидше далі.

Святослав Тогобочний. Отож, ми були умовилися з тобою зустрітись тут, щоб побачитися з тим чоловіком. По тому я зайшов випити пива. У ресторані ж я зайшов до вбиральні. А зачісуючися перед дзеркалом, я побачив два свої обличчя.

Петро Тогобочний. Та не може бути!

Святослав Тогобочний. Воно сталося так, як невхильно молодий місяць перетворюється на повню, а тоді щербиться і зникає в чорноті. Він стояв за мною. Коли він заговорив, я почув свій власний голос.

Щоправда, голос не зовсім однаковий. Має невеличкі відміни. Тим то я мушу тут розмовляти придушено, приглушено, ба напівголоса. То для того, щоб Мене — щоб його — ні, таки щоб мене — щоб мене не впізнали. Але у нього мій зріст. Моя усмішка. Мій вік. Він, що найразючіше, так само носить ім'я Святослав. Єдине, що нас різнить, це те, що він має на лівій руці, нижче ліктя, виразний шрам від продовгастого пострілу кулею. А я — лунинку на шиї.

Петро Тогобочний. Я ото слухаю, слухаю...

Святослав Тогобочний. Ні, вір! Усе правда від початку до кінця. Він не дух. Він, навпаки, дуже речрвиста істота. Речовиста і саме в цих краях вельми знана. Його ім'я, — отже, і моє, — на устах і друзів, і ворогів. Вимовляють його куди частіше, ніж ім'я котрогось із континентальних прем'єр-міністрів. Справа в тому, що він один із найславніших та найдосвідченіших боєвиків підпільної акції спротиву."Він прибув сюди для виконання важливого якогось діла. Його переслідують майже по п'ятах, але ніяк не можуть вловити. Армії шпигунів поставлено на ноги, щоб його вистежити. Усе безуспішно. Святослав, Святослав Невловний, як його ще тут називають, вислизає з рук тайної поліції. Ти знаєш, як вислизає тінь з-поміж пальців нерозумної дитини? Я бачив кілька разів. Саме так тут. Та то все між іншим. Ти розумієш, мене зацікавила в ньому не ця сторона ситуації. Не його життя під знаком графа Монте-Крісто зацікавило мене. Щось інше. Мене підкорило те, що він мені з місця, кількома словами розкрив себе. Було так, ніби він грався тієї хвилини з власною смертю. Було так, ніби він лагідно, дещо глузливо проводив злегка паличкою по зубах смерти. Ясна річ, він ані слова не сказав про свою організацію. Не сказав і про зміст справи, яку має оце тепер виконати. Але те, що було тільки його особистим секретом, те він мені розповів. Розповів залюбки, без тіні сумніву. Маленька наївна дитина, ось хто він був тієї хвилини. І це, власне, мене й підкупило. І тому я погодився на його плян.

Петро Тогобочний. Що ще за такий плян?

Святослав Тогобочний. Він запропонував цікаву гру. Йшлося про цю дівчину, в обіймах якої ти мене щойно бачив. Вона учасниця його справи. Водночас вона його наречена. Тут він довірився мені цілковито. Треба сказати, між нами з перших же поглядів та слів виникла симпатія. Ми розмовляли як брати. Він сказав мені одверто, що має у своїй дівчині сумнів. Він далеко не майстер висловлюватись. Говорить коротко і руба. Але я відразу добре зрозумів, про що йому йшлося. Він хотів поставити її перед іспитом. Він хотів довідатися, чому вона більше віддана: справі чи йому особисто?

Петро Тогобочний. Ага. Вже трохи здогадуюся.

Святослав Тогобочний. Отож. Я мав би його заступити на час нинішньої вечірки. Мене воно раптом зацікавило надзвичайно. Поки він уводив мене у курс діла, яке цікавило його, я несамохіть уже прислухався до всякої техніки. В його способі говорити я намагався прочути його спосіб мислити.

Петро Тогобочний. Стривай. Ну, добре. А той... А чи він, він знає твій той — твій спосіб мислити?

Святослав Тогобочний. У тому й уся річ. Я почав просто з того, що дав йому все недвозначно зрозуміти. Я пояснив йому, як ставлюсь до підпільної акції, взагалі до визвольної боротьби. Перші хвилини я гадав, що на тому наша дружба і урветься. Він мав вигляд одного з тих фанатиків, які виключають кожний відмінний від їхнього світогляд. Але на моє превелике диво, він тільки брутально посміхнувся. Мої погляди не справили на нього ніякого враження. Мені здається, він був навіть радий. Либонь повнотою щиро казав він, мені, мовляв, у розмові з Тересою не треба кривити душею. Навпаки, казав він, треба якомога переконливіше повідати їй мої ідеї. Я мав би тільки наслідувати його зовнішній спосіб говорити. І, звичайно, я мав би пов'язувати свою думку з логікою їхніх відносин. Я розумію тепер, чому він навіть не пробував навертати мене на свою віру. Це людина різких граней. Я йому цілковито не потрібний ні для чого. Крім тільки оцього: служби моїм

обличчям. А мене зацікавила винятково ситуаційна сторона справи. От ми й погодились. Він подав мені найконечніші відомості про свої взаємини з Тересою. Він описав також і свого батька, — з ним він, до речі, не бачився ось уже четвертий рік. Ясно, що всіх подробиць він мені ознайомити не міг. Я не був гарантований, як ти бачив, від таких несподіванок, як-от курення. Добре, що батько має таку корисну для інших людей вдачу.

Петро Тогобочний. От бач, а лунинку помітив.

Святослав Тогобочний. Дуже ризиковано, ясна річ. Взагалі дуже ризикована справа. Я мусів тяжко імпровізувати. Я мусів себе тримати у зібраному стані, як вельми складний, вельми тонкий механізм. Але з того була мені прекрасна генеральна проба для справи, яку ми з тобою розпочинаємо. Становище преориґінальне. Я брехав дівчині, говоривши саму правду. Я був не собою, залишавшися цілком самим собою. І от, як ти бачив, я повнотою досяг свого, — хоч і досяг не для себе!

Петро Тогобочний. Ну, то вже так. Дівка, воно звісно, дівка.

Святослав Тогобочний. І ти знаєш! Саме з-за фальшивого наслідку мені почала набридати і ситуація. Увійти в ситуацію мене штовхнула цікавість до внутрішньої сторони її. Цікавість переважила відчуття небезпеки сторони зовнішньої. Я тепер же покинув би справу, був би не дав собі слово довести її до кінця.

Петро Тогобочний. А, може, той...

Святослав Тогобочний. Що той?

Петро Тогобочний. Може, той, дівку ми таки могли б узяти з собою? Сам знаєш, де чорт не втне, там...

Святослав Тогобочний. Ні в якому разі. Не погоджусь ні за що обманювати себе, обманюючи іншого. А, крім того, я глибоко зневажаю істоту, що сліпо віддається другій істоті. Волію радше бути самотній на цілому світі, ніж іти з такими прихильниками. Що мені з них, коли вони вірять моїм словам без того, щоб перевірити їх у власній душі?

Петро Тогобочний. Так тобі вона ані-ні не сподобалась?

Святослав Тогобочний. Абсолютно. Скажу тобі одверто. Ходом цієї історії я переживав особливо гостру насолоду. Насолода небезпеки. Насолода гри. Насолода від потреби мобілізувати, напружувати, вкладати у чіткі речення свою думку. А одночасно зазнав я і багато таких речей, яких би зазнати зовсім не бажав.

Петро Тогобочний. Либонь у тайній поліції?

Святослав Тогобочний. О, ні. Зовсім навпаки. Там я пережив один з найбадьоріших моментів мого життя. Особливо цікаво і страшно було тоді, коли вони вже повнотою ототожнили моє обличчя з фотографіями. Тих фотографій у них ціла колекція. Докладний опис прикмет так само збігався. Одне лише не збігалось. І тоді вони почали щосили терти мою ліву руку нижче ліктя. Вони впливали на неї хемікаліями і так далі. їм треба було, щоб там виступив шрам. А шрам усе-таки не виступив. Шрам, який не виступив, безповоротно вирішив мою долю: мене пустили. Вони так отетеріли від випадку, що забули попросити вибачення. А це бо вони як не як роблять, коли помиляться. Але мова не про те. Прикрі почуття, яких я зазнав, виникли ось від чого. Я близько зіткнувся з виворотом того, що обиватели звуть романтичним. Особливо не у своїй тарілці почував я себе тоді, коли прославлений підпільник... О, так, він ластівка нового типу людини, носій нової моралі! І він навчав мене розмовляти з його нареченою тоном наказу. Розумієш? На такому тоні, мовляв, ґрунтується міцнота зв'язків цілого тіла. Я добре розумію, його діяльність змушена раз у раз мати справу з найбруднішою стороною життя. Тож і годі сподіватися в ній самої тільки троянди. Я й не сподівався. З мене достатній реаліст, щоб розуміти такі речі. Але все

ж таки! Дівчину, з якою я мусів би говорити тоном наказу, я ніколи не міг би вважати за свою наречену.

Петро Тогобочний. Ну, то вже так, авжеж. Нема що й казать. Слухай, та як лишень було воно по-порядку? Ти, кажеш, з ним домовився...

Святослав Тогобочний. Я з ним домовився. Тоді ми зайшли у сусідні кабінки і перекинули один одному через перегородку свої жакети. При собі, звичайно, ми залишили власні документи. І розійшлися. Він має прийти сюди пізніше.

Він має переконатися в наслідках моєї роботи. Так було, отже. А вийшовши з ресторану, я на розі вулиці наскочив на тайняка. З поліції я прибув просто сюди. Уся історія відбулася протягом години.

Петро Тогобочний. Ну, й дива, ну, й дива! Коли б не ти ото оповідав, то я б сказав би... А що б сказав? А сказав би, що я раджа турецький, он що сказав би.

Петро Тогобочний. Ну, й дива, ну, й дива! Коли б не ти ото оповідав, то я б сказав би... А що б сказав? А сказав би, що я раджа турецький, он що сказав би.

Святослав Тогобочний. Не буває на світі раджів турецьких, друже.

Петро Тогобочний. А які бувають?

Святослав Тогобочний. Індійські бувають.

Петро Тогобочний. Про мене, індійський. І отож, гляди, живе чоловік наче і не вві сні, а яв йому ще більш, як сон, усяких таких штук накручує, що й ну-ну. А ти ж подумав, що, наражаючи себе, наражаєш усю нашу, той? Не подумав?

Святослав Тогобочний. Друже, яка могла бути небезпека? Жадна сила на світі не може позначити мою руку шрамом, якщо я не маю його природним способом.

Петро Тогобочний. Ет, говорить! От же ж і трапилося, що з'явилася проява, схожа на тебе, як той... Я вже після того не вірю, що й мені не привидиться отакий, як я, Петро. А ще й почне мене на щось отаке підбивати. От і тайняки могли з тобою хто зна й що зробить. Чи вони ж комусь відчитуються? Та вже нехай. Що вийшло надобре, те вийшло надобре. Нам треба тепер подумать про дальше. Ти що зараз робитимеш?

Святослав Тогобочний. Я мушу дочекатися на мого двійника. До того часу не виключені дальші зустрічі з Тересою та батьком. Я повинен бути готовий на нові несподіванки Коли він прийде і перебере свою наречену, моя місія буде закінчена.

Петро Тогобочний. Ну, то нехай. Так я йду тим часом шукати того чоловіка. Але будь же готовий, чи як? Ану ж прийдеться ще сьогодні вночі вийти?

Святослав Тогобочний. Я готовий, друже.

Петро Тогобочний. То бувай.

Святослав Тогобочний. Тим часом.

Перша пара. — ...несвідомий жах від тієї звістки. Якщо він справді тут, між нами, то катастрофа, яка наближається до всіх нас... — Отже, ти дуже перебільшуєш, люба. — Дай Боже, щоб я перебільшувала! Але всією істотою я передчуваю, що ще сьогодні вночі з нами станеться щось. Якщо між масками та доміно я впізнаю його, я не витримаю, і тоді...

Друга пара. — ...у мене вже нема ніг! Як ти так зручно влучаєш просто у мозолю? Дивись, воно так легко: раз-два, раз-два, раз-два...

Третя пара. — ...я переконана, ах, я переконана, що це він, отой широкоплечий, у блакитному доміно. Я бачила його п'ять років тому, на процесі, коли його судили у справі замаху. Він був ще юнаком. Я дивилася в його надхненне, мужнє обличчя — ах, між нашими душами вмить виник зв'язок. Я відчувала його душу, він, я переконана, мою. Ах, чому людська мова не має справжніх слів! От я говорю, а якби ці слова вимовляла яка-небудь провінційна акторка, то вона б...

Четверта пара. — ...якась спеціяльна особливість прихиляти увагу до самого зовнішнього. Кажу тобі ще раз: далеко не у красі справа. — Але він не може бути негарний. Не може бути який-небудь присадкуватий, чи що. Це він, це безумовно він. Звідки таке переконання? Я чув, що він непоганий зовні. Але якраз може бути присадкуватий, бо природа...

П'ята пара. — ...і ти того ніколи не зрозумієш, це розумію тільки я. Це він, це безумовно він. Це та людина, що йде крізь бурі та небезпеки. Людина, що має душу, відкриту лиш для однієї мети. Це зелене доміно — це безумовно він. Моє прочуття не може...

Перша пара. — ...і моє прочуття каже мені безпомильно, що оте червоне доміно — це він. Червоне — колір катастрофи. Під червоним доміно поза всяким сумнівом ще червоніше вбрання, дедалі червоніше, червоніше...

Святослав Тутешній. Ходи сюди скоро набік. Сталася погана справа.

Петро Тутешній. Що таке?

Святослав Тутешній. Сталася річ надзвичайна. Для мене надзвичайна.

Петро Тутешній. Ти втратив зв'язок?

Святослав Тутешній. Гірше. Я втратив те.

Петро Тутешній. Не може бути!

Святослав Тутешній. Не може бути, я знаю. Але воно так є.

Петро Тутешній. Як воно могло статися?

Святослав Тутешній. Якась чортівня. І, головне, пригадати не можу.

Петро Тутешній. Подумай добре. Може, у помешканні?

Святослав Тутешній. Ні, я мав у руках, Я мав у руках уже надворі.

Петро Тутешній. Не міг комусь помилково дати?

Святослав Тутешній. Виключено. Це була така виняткова річ... Хоч вона і мала форму сірникової коробочки.

Петро Тутешній. Я знаю. Я бачив.

Святослав Тутешній. Розумієш, яка дурниця? Розумієш, яка страшна дурниця? Петро Тутешній. Розумію дуже добре.

Святослав Тутешній. Випадок? Чи я вже втратив голову, і маю вийти з порядку денного?

Петро Тутешній. Не говори не знати чого.

Святослав Тутешній. Я розумію. Найкращий механізм інколи псується. За мою практику мені траплялося два рази сильно

посковзнутися. Але обидва рази було так, що чоловік мусів за півсекунди обдумати речі, які нормально обдумуються годину. У такій ситуації не штука схибити. Але тут дурне, дурне! Абсолютна випадковість. Вибрик одного дурного нерва тоді, коли решта нервів переконана, мовляв, усе в порядку. Пожди, я мушу таки пригадати.

Петро Тутешній. Зосередься. Безумовно згадаєш.

Святослав Тутешній. Розмова в помешканні. Я виймаю те із

шухляди і накручую механізм. Пам'ятаю добре: червона стрілка стає на дванадцяту годину. Закриваю вічко. Виходимо. Коротка розмова на задньому подвір'ї. Я тримаю ге в руках. Розходимось. Я лізу через паркан. Де воно було в ту хвилину? Воно в ту хвилину було у... внутрішній кешені. Так, у ту хвилину я думав: воно на серці, замість любовного листа. Далі. Ресторан. Я помічаю підозрілого типа. За хвилину виходжу до вбиральні. Там є бічний вихід. У вбиральні знаменна зустріч: чоловік — мій двійник. Розмова з ним, зміст ти знаєш. Розмова з ним. Ми заходимо в дільнички. Він перекидає мені через переділ свій жакет. Я йому свій. Так! Воно, безумовно, лишилося в жакеті.

Петро Тутешній. У жакеті?

Святослав Тутешній. Безумовно. У жакеті.

Петро Тутешній. Ти забув вийняти?

Святослав Тутешній. Так. Я вийняв лише свої документи. Те лишилося в жакеті. У правій нижній зовнішній кешені.

Петро Тутешній. Як же воно потрапило туди з камізельки?

Святослав Тутешній. Бо я в ресторані виймав. Я хотів переконатися, що в електричному світлі воно має вигляд натуральної сірникової коробочки. І я його поклав туди, де в людей звичайно лежать сірники.

Петро Тутешній. І віддав разом з жакетом?

Святослав Тутешній. Так.

Петро Тутешній. Справді штука!

Святослав Тутешній. Прокляте, ідіотичне недбальство. Таке рано або пізно вилізає з гіпертрофованого переконання щодо власної досконалости. Я абсолютно не прощаю собі цього. Якщо воно принесе шкідливі наслідки, я сам скараю себе. Так, як скарав би за подібну провину іншого.

Петро Тутешній. Але, може, ще можна врятувати справу?

Святослав Тутешній. Єдина можливість: знайти жакет. І то якнайскоріше. Бо за сорок п'ять хвилин воно рознесе тут усе на шмаття. Вибуховина має неймовірну силу.

Петро Тутешній. Добре. Треба шукати. Де той чоловік мав бути?

Святослав Тутешній. Він мав розмовляти з Тересою. По тому він мав чекати, аж я з нею порозмовляю. А тоді ми мали зустрінутись.

Петро Тутешній. Отже, треба негайно знайти Тересу. Як вона зодягнена?

Святослав Тутешній. Те знає один Бог. Вона, власне, мала впізнати мене — отже, того чоловіка — з жакета.

Петро Тутешній. Що ж робити? Може, ходити між парами і говорити стиха кличку? її знає тут сама тільки Тереса.

Святослав Тутешній. Рація. До діла!

Петро Тутешній. Так. Я направо.

Святослав Тутешній. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади? Перша пара. — ...Ходімо скоріше! Він мені ввижається на кожному кроці! Друга пара. — ...раз-два, раз-два...

Святослав Тутешній. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади? Друга пара. — ...раз-два, раз-два... Що таке? Рожевої помади? О пане, це тепер така рідкість, що навряд чи десь дістанете. Хіба що, може, на Великдень.

Святослав Тутешній. Дуже дякую. Вибачте.

Третя пара. — ...і моя душа вічно страждає від цієї конечности висловлювати таємні свої порухи мовою, що нею користується перша-ліпша провінційна...

Святослав Тутешній. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади? Третя пара. Прошу? Ви потребуєте рожевої помади? Я не знаю, де можна її тепер купити. Але я маю власну, ще з довоєнних часів. Я з приємністю...

Святослав Тутешній. Ах, ні. Я потребував би в цей момент.

Третя пара. Власне. Я маю з собою.

Святослав Тутешній. Але я хотів би купити.

Третя пара. О, прошу вас зрозуміти мене. Я з великою приємністю...

Святослав Тутешній. Я дуже дякую, пані. Третя пара. О, прошу дуже. Для мене важлива не сама річ, а її метафізична сутність.

Святослав Тутешній. Для мене так само. Ще раз дякую. Вибачте.

Четверта пара. — ...і я тобі доведу зараз, що зовсім не у красі справа, а у...

Святослав Тутешній. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади?

Четверта пара. Що таке? Ні, пане. Ані ця панна, ані я в таких речах не вправляємось.

Святослав Тутешній. Вибачте.

П'ята пара. — ...і подумати, що це та людина, яка стільки разів дивилася в очі смерті, не ворухнувши навіть м'язом...

Святослав Тутешній. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади?

П'ята пара. Ах, пане, я ніколи не вживаю таких речей. Вони для кімнатних ляльок. Перепрошую.

Святослав Тутешній. Рівно ж. Пробачте, ви не знаєте, де можна купити рожевої помади?

Тереса. Знаю, але це в іншому місті.

Святослав Тутешній. Нарешті! Хвала Богові.

Тереса. Що сталося, Святославе?

Святослав Тутешній. Сталося. Властиво, нічого не сталося.

Тереса. Не говори так голосно.

Святослав Тутешній. Що, слухає хтось?

Тереса. Ні, не думаю. Але тобі трудно, ти застуджений.

Тутешній. Я застуджений? Так, я все ще застуджений. Що в тебе?

Тереса. Я ще раз передумала все. Я готова безумовно.

Святослав Тутешній. До чого ти готова безумовно?

Тереса. Йти з тобою і ширити у світі ідею невбивства.

Святослав Тутешній. Ти? Ти готова до того? Ти? Ага, значить, ти прийняла всерйоз теревені? Значить, ти не у справу вірила, а в те, як до справи ставлюсь я, як її трактую? І залежно від зміни моєї думки змінюється твоя? Дякую. Я довідався про тебе цікаві речі. Надзвичайно.

Тереса. Святославе! Отже, ти мене іспитував?

Святослав Тутешній. Ха-ха! Надзвичайно. Ширити ідею невбивства! Край стогне в ярмі. Щодня гинуть десятки і сотні найкращих його синів і дочок. Щодня всі ми ризикуємо самою істотою нашого існування. У наше серце, в нашу душу, в наше минуле, в наше майбутнє наставлено багнет. А ти хочеш оминути багнет тим, що проповідуватимеш любов до того, хто його тримає? Роки акції. Тяжкий труд підпілля. Безсонні ночі. Безмежна моя віра в тебе. О, усе те в одну мить зводиться нанівець, поставлене перед маленьким дурним іспитом! Невже ти могла серйозно

повірити, що заборонено вбивати того, хто хоче вбити твою матір? Чи тобі йшлося про саму тільки емоцію вбивства? О, ні! Так, як вони нас! Холодно. З розрахунком. Пляново. Методично. Залізний закон доби — невже ти ще досі його не збагнула? Нехай, нехай колись настануть часи мирного співжиття вовків з овечками, нехай! Але настануть вони тільки тоді, коли справа нашого покоління буде виконана. Не емоція, о ні! Вбивство за ідею! Я не хочу від тебе біологічного почуття до мене. Я вимагаю залізно-холодного служення ідеї. Тереса. Святославе, це ти!

Святослав Тутешній. Ха-ха! Ти сумнівалася в тому, що це я? Так, це я. І дідько мене не візьме, доки я не виконаю своє.

Тереса. Святославе, прости.

Святослав Тутешній. Добре. Уперше і востаннє. І я присягаюся на цьому шрамі, що я...

Полковник. Так. Добре хоч це.

Святослав Тутешній. Батьку!

Полковник. Перепрошую пана сина. Я тільки на одну мить. Хоч ви, добродію, і міняєте щохвилі одяг, але шрам є шрам. Так само, як лікер є лікер.

Святослав Тутешній. Батьку, я так би хотів з тобою погомоніти...

Полковник. Мені здається, ти вже мав змогу помітити, що я ні на чому не наполягаю. Ішлося лиш про маленьку аберацію пам'яті. Тепер, здається, все у порядку.

Святослав Тутешній. Про що, власне, йшлося?

Полковник. Та просто, коли я сьогодні відкрив у тебе лунинку...

Святослав Тутешній. Лунинку?

Полковник. Отам, за вухом. Отже, по тому, за законом зворотного я вирішив, що шрам належить не тобі. І я хотів переконатись. Я переконався і заспокоївся.

Святослав Тутешній. На чому, батьку?

Полковник. На тому, що шрам належить теж тобі.

Святослав Тутешній. Так усе в порядку?

Полковник. У найкращому порядку. Перепрошую.

Святослав Тутешній. Ми ще зустрінемося, батьку!

Полковник. Аніскільки в тому не сумніваюся.

Розпорядник балю. Маю за честь донести, високоповажані пані і панове, що від старого року залишилося тільки півгодини. Ласкаво прошу енергійно тупотіти ці півгодини. Прошу вибачення.

Пари. Браво!

Святослав Тутешній. Півгодини! Прокляття. Чортів жакет.

Тереса. Що — ти загубив жакет?

Святослав Тутешній. Ти ж бачиш, його нема на мені. Я позичив тимчасово цей.

Тереса. Я бачила той на тобі півгодини тому.

Святослав Тутешній. Він загублений. Його треба шукати. Дуже важливо.

Тереса. Я негайно допоможу. Лиш уволь ще раз моє прохання.

Святослав Тутешній. Яке?

Тереса. Те саме.

Святослав Тутешній. Я не пам'ятаю. Кажи скоріше.

Тереса. Скинь на хвилину для мене маску. Я хочу ще раз бачити твоє обличчя, Святославе.

Тереса. Скинь на хвилину для мене маску. Я хочу ще раз бачити твоє обличчя, Святославе.

Святослав Тутешній. Скинути маску? Тут, при всіх? Добре. Стань сюди, щоб ніхто не бачив. Дивись.

Тереса. Дякую тобі. Прости мене.

Святослав Тутешній. Шукати! Негайно шукати жакет!

Інтермедія

Таким чином, високошановні глядачі, відіграно дві відслони. Лишилась третя, остання. Я не знаю, наскільки винесли ви враження, що дія посунулася вперед? Бодай у виточненні місця дії, виточненні середовища? Я, — а вам уже відомо, що я стежу за дією невідривно, — я не міг би ще й досі з певністю визначити цього. Імена героїв невтральні.

Святослав само з себе нічого ще не каже. Отож, не беру на себе відповідальносте коментувати дію тим способом, щоб відносити місце дії до певного міста, а час до певного року. Спробуйте зробити це самі. Спробуйте у третій відслоні. А я вмиваю руки.

Але я також не певен і деяких ситуацій. Театр театром, але... От, наприклад, як вам подобається полковник? Актор мав найбільше клопоту з цією ролею, така вона була не зведена від автора докупи. Здається, деякі суперечності так і залишилися відкритими. Принаймні я не розумію цього образу до кінця. Хто він — просто старий жартун а чи мудрець у блазнівській шапці? Типовий представник середовища а чи винятковий персонаж, щось на зразок замаскованого символа? Неясно. Єдине, що мені в ньому подобається безумовно, це його маска. Хоч тут уже заслуга цілковито маляра сцени, — для якого я, між іншим, пропоную українську назву "бюненбільднер".

Так, усе-таки є навмисні ситуації. Герой — другий герой, який діяв перед вами оце щойно, — герой наприкінці звелів дівчині, щоб вона шукала жакет. Ну, а як вона знайде його на плечах в іншого, що тоді? Адже тоді перекреслиться уся гра. З'ясується обман, — і в такому разі і п'єси не треба було починати.

Самозрозуміло, як сказано, я говорю не від імени нашого режисера і наших акторів. Я тільки висловлюю приватну свою думку. Згідно з моєю приватною думкою, герой не повинен би розкривати своє двійство з іншим перед дівчиною. Навіть коли ситуація загрожує вибухом. Він повинен так себе опанувати, щоб і жакет знайти, і дівчині не вияснитись. Тоді буде цікаво.

Далі, на мою думку, те, що годинниковий механізм має вибухнути хвилина у хвилину з новим роком, теж розраховано на чисто театральний ефект. Автор посилався тут на свій, зрештою, вам уже відомий погляд, мовляв, у театрі все повинно бути тільки театром. З ним можна б погодитись. Я так само за театралізацію театру — бачте, вперто напрошуюся до вас із прологами та інтермедіями. Але, як на

мене особисто, найкращий той театр, що його непомітно. Втім, це справа смаків.

Щось я ще хотів сказати… Ага. Ще в мене виникає сумнів щодо сьогоднішньої вистави тому, що мова дійових осіб, як мені здається, мало, дуже мало індивідуалізована. Усі говорять одним стилем, як у клясичній трагедії. Тільки що, звичайно, без мовної майстерности цієї останньої. Мабуть, справа в тому, що все-таки актори не встигли як слід уособити своїх ролів у полишеному від автора сировому матеріялі. От хіба лиш Петро Тогобочний. Між іншим, ідея! Ану, спробуймо звести докупи обох Петрів. Як то вони розмовлятимуть один з одним? Справді, ідея. Агов, Петре! Йди лишень сюди! Ви так само, Петре. Ходіть, прошу, сюди. Я вас зараз познайомлю. Знайомся, Петре. Прошу запізнатися, Петре.

Петро Тутешній. Ви називаєтеся Петро?

Петро Тогобочний. Атож. Ну, їйжебо, знав, що мені таке скоїться!

Петро Тутешній. Що саме?

Петро Тогобочний. Це вже сьогодні такий вечір. Слава Богу, хоч не похожий на мене.

Петро Тутешній. Прошу?

Петро Тогобочний. Нічого. Приходиться бій приймати.

Петро Тутешній. Може, і бій. Яких ви поглядів?

Петро Тогобочний. Бачите, щоб на таке питання та відповідь дати, годилося б розглянути перед тим ще три питання. А для того, боюсь, у нас не буде з вами часу.

Петро Тутешній. О що ж вам ходить? Мені, напримір, розходиться о...

Петро Тогобочний. Та я ніби знаю: знайти піджака.

Петро Тутешній. Що, прошу, знайти?

Петро Тогобочний. Піджака. Чи то пак маринарку.

Петро Тутешній. А якщо розходиться о маринарку, то для чого вживаєте чужого слова? Для заплутання?

Петро Тогобочний. Коли ви гадаєте, що маринарка рідне слово, то я залюбки пристаю на нього. А що б ви сказали, якби я вам та запропонував для того, що лежить у правій нижній зовнішній кешені, рідну назву: експльодовисько.

Петро Тутешній. О що, власне, вам розходиться? О неольогізми з використанням народних суфіксів? Пристаю. Я студіював фільольогію. Заперечую лише проти слова запропонувати.

Петро Тогобочний. А як?

Петро Тутешній. Предложити або предкласти, або подати внесок.

Петро Тогобочний. Внесок то й внесок. Але ми внеслися в іншу тему.

Петро Тутешній. Власне. В якому характері ви знаєте про експльодовисько в кешені?

Петро Тогобочний. Що значить: в якому характері?

Петро Тутешній. Значить: ви знаєте таємницю як хто — як

друг чи як ворог?

Петро Тогобочний. Як найближчий учасник.

Петро Тутешній. По чиїй стороні? Петро Тогобочний. По стороні маринарки, ясна річ.

Петро Тутешній. Отже, ми з вами вороги.

Петро Тогобочний. А то з якої речі?

Петро Тутешній. Яке ви займаєте становище до ідеї збройного спротиву?

Петро Тогобочний. Геть чисто позитивне.

Петро Тутешній. Я теж. Саме тому ми вороги.

Петро Тогобочний. Та я того ніяк не втну. Чого бо вороги?

Петро Тутешній. Бо розходиться о першість, мій пане, розходиться о першість. Хто перший сказав: я займаю позитивне становище до ідеї збройного спротиву? І той, хто сказав перший, той і має виїмкові права!

Петро Тогобочний. Невже ви за блискуче відокремлення?

Петро Тутешній. Ні в якому разі. Але я за чітку ієрархію вартостей.

Петро Тогобочний. Та вже нехай. Я і не думаю від них відмежовуватись.

Петро Тутешній. Від кого, прошу? Петро Тогобочний. Та від тих же, від ієрархій. Петро Тутешній. У такому разі, я не розумію: хто з нас кого ошукав?

Петро Тогобочний. І я не розумію.

Петро Тутешній. Ви щось довідалися про мої погляди?

Петро Тогобочний. Анічогісінько. А ви про мої?

Петро Тутешній. Так само.

Петро Тогобочний. Виходить, нема про що і сперечатись?

Петро Тутешній. З огляду раціонального, ні. Але я вам інстинктовно не довіряю.

Петро Тогобочний. Таж так і повинно бути.

Петро Тутешній. Для чого повинно?

Петро Тогобочний. Для того, що я вам інстинктовно довіряю.

Петро Тутешній. Але як ви не зрозумієте, що ми мусимо з вами ворогувати?

Петро Тогобочний. Вже і мусимо? Чого ви так думаєте?

Петро Тутешній. Бо в тому ідея п'єси.

Петро Тогобочний. Хіба ви так розумієте нашу п'єсу?

Петро Тутешній. Тільки так.

Петро Тогобочний. А я ні. Я йнакше. По-моєму, п'єса написана якраз для того, щоб ми з вами зустрілися.

Петро Тутешній. Маєте рацію. Але ми маємо зустрітися як суперники. Так після мене.

Петро Тогобочний. Як то після вас?

Петро Тутешній. Ну — на мою думку.

Петро Тогобочний. Ага, на вашу думку. Я щось чув про такий вираз. Це після вас Шевченко найбільший поет України?

Петро Тутешній. Овшім, овшім. Але не від речі буде пригадати і вам деякі ваші провінціоналізми.

Петро Тогобочний. Ви хочете сказати: до речі?

Петро Тутешній. Ой, пане Петре, краще розійдімося! Бо ми таки справді посваримось. Я вже бачу привід для сварки.

Петро Тогобочний. Про мене, розійдімось. Хоч я і не бачу ніякого приводу.

Петро Тутешній. Я бачу дуже поважний привід. Раз, тим приводом є вживання апострофа. Ви бо, напевне, ваше ім'я пишете через апостроф?

Петро Тогобочний. Себто як: П'єтро, чи що?

Петро Тутешній. Того вже я не знаю, бо однак його не вживаю.

І не чую. І не бажаю чути. А по раз другий приводом є

транскрипція рідного слова Мінхен.

Петро Тогобочний. Це ніби про те, як писати М'юнхен? Атож, тут ми таки, справді, краще розійдімось. Бо за М'юнхен я готовий очі видерти.

Петро Тутешній. Ви хочете сказати: кинутися до очей? Отже,

розходімося, раз, два...

Петро Тогобочний. Але ми ще зустрінемося?

Петро Тутешній. Як ривалізанти.

Петро Тогобочний. Як хто, як хто?

Петро Тутешній. Як суперники.

Петро Тогобочний. Не знаю, як зустрінемось. У назві п'єси сказано просто: ще зустрінуться.

Петро Тутешній. Ну, то до кращих часів, пане Петре.

Петро Тогобочний. Атож. Бувайте, пане Петре.

Петро Тутешній. Дай Боже гаразд.

Петро Тогобочний. Щасти і вам Боже.

Ну, от бачите. Національність принаймні цих двох дійових осіб вирисувалася, здається, досить виразно. Такі принципові суперечки! Таке знамените вміння поглянути в саму суть справи! Таке мистецтво відділяти істотне від неістотного і мериторичне від детайлічного! Де ще можна таке спіткати, крім тільки у багатому внутрішньому житті єдиної

у світі нації? Не називаймо її на ім'я. Абсолютно зайво. Що ж. Гадаю, інтермедійна частина вичерпана. Тим самим моя місія виконана повнотою. Зараз відограється третя відслона. Мені вже легше на душі, бо бачу певні перспективи. Епілогу не буде. Тим-то для порядку, для, так мовити, зведення кінців, я повинен ще виконати мою обіцянку. Я дав її у попередній інтермедії. Властиво, я там натякнув на те, що таємниця розв'язується просто. Отож, справді просто. Вона полягає в тому, що, з-за браку персоналу, ролі обох двійників грає один актор. З мого боку це либонь ніяка не зрада — відкривати таємницю. Ви й самі це, безумовно, вже помітили.

Ну, і якщо на те пішло, то сам я теж граю дві ролі. Ба, три: себе самого, тоді, інакшим тоном, розпорядника балю і, нарешті, людину-пліткаря. Бо, стоячи ввесь час за лаштунками, я прекрасно бачу всі хиби, всі непов'язання, усі надмірності. І все-таки я стараюся перед вами, високошановні глядачі, зробити вигляд змовника і викликати у вас враження, мовляв, усе в порядку. Увага. Маскований баль під новий рік під час окупації. Відслона третя і остання.

3

Тереса. Так ти знайшов жакет?

Святослав Тогобочний. Я знайшов жакет? А так, так, я його вже маю.

Тереса. І в тебе знов інакша маска. Та, що перше.

Святослав Тогобочний. Я не хочу, щоб занадто призвичаювались до однієї.

Тереса. Слушно. Тут повно вже розмов про тебе. Дехто каже, що бачив тебе очевисто. Найкраще тобі грати ролю двох осіб.

Святослав Тогобочний. Я так і роблю, дівчино.

Тереса. Тож небезпека з жакетом минулась?

Святослав Тогобочний. О, так. Цілком.

Тереса. Ти знайшов усе, що треба?

Святослав Тогобочний. Усе, що треба.

Тереса. Хвала Богові. Тобі знову трудно розмовляти?

Святослав Тогобочний. У мене хрип не знати чого у горлі.

Тереса. Не надсаджуйся. Говори пошепки.

Святослав Тогобочний. Добре, говоритимемо тихіше. Отже, в якому стані твої думки?

Тереса. Коханий мій, мені так добре з тобою! Я така щаслива, що все стало знову на своє місце. Так чудово, що то був тільки іспит! Ти мене простив цілковито? Скажи ще раз, що ти простив цілковито. Побудьмо удвох. Побудьмо хоч цю хвилину. Стіймо разом у мить настання нового року. Взавтра буде знову справа. Не знати, коли ми стрінемося ще раз так близько.

Святослав Тогобочний. Не знати, коли стрінемося? Отже, ти не хочеш зо мною?

Тереса. З тобою? Куди саме?

Святослав Тогобочний. Як куди саме?! Адже я тобі все розповів.

Тереса. Ти мені розповів? Святославе, ти знов мене хочеш іспитувати?

Святослав Тогобочний. Я? Тебе іспитувати? Чи вдуматись у те, чого ти прагнеш у житті, справді потребує аж іспиту?

Тереса. Святославе!

Святослав Тогобочний. О, ні, я довіряю тобі. Але дії, дії від тебе я хочу. Коли тобі суперечить те, що я сказав, повідай одверто. Ми тоді підемо різними шляхами.

Тереса. Боже, як це тяжко слухати! Добре. Якщо ти хочеш моєї відповіді ще раз тепер... Якщо ти її хочеш після першого'іспиту, якого я не витримала... Добре. Скажу тобі ясно і недвозначно. Я кохаю тебе, Святославе. Я кохаю тебе так, як нікого ще не кохала. Нема нічого на світі, чого б я для тебе не зробила. Це не слова. Це страшний зяючий факт. Я передумувала його багато, багато разів, — так, він факт, він існує. Я уявляла собі тоді в усіх можливих деталях, що могла б для тебе зробити і чого б не могла. Такого, чого б не могла, не було нічого. Деталь за деталем: у нашій справі, у стосунках з людьми, з друзями ворогами. У наших з тобою любовних взаєминах. Таке було мені ввесь останній рік. Ніколи так не було перед тим, ніколи не буде потім. Цей рік був для мене роком, що в ньому виявились межі моєї думки. Я уявляла собі навіть речі цілковито неможливі. Найфантастичніші картини спадали мені на думку. Вони були зовсім, зовсім неможливі. І все-таки я відчувала просто ясновидно, що я виконала б і все неможливе, якби ти того побажав. Я пробувала уявляти речі, що їх уже моя думка не сприймає. Я кликала їх у свою уяву силоміць. Я ґвалтувала свою уяву, як тільки могла. Я і справді не знаю, чи такі речі живуть у мені, чи вони вже поза мною. Моя думка дійшла меж можливого за цей останній рік. Я не знаю, чи то була я, чи то була вже не я. Але твердо, непохитно, свято знаю я одне: поки я кажу "я", поки я, Тереса, і "я", що передумало усі можливі і неможливі речі, поки ці два Я ще діють узгіднено, поки ці два Я правлять за одне-єдине... О, так. Поки оте Я існує ціле і нерозщеплене, доти не існує нічого, що я б за твоєю волею не зробила. Я знаю, як я програю від таких слів як жінка. Я знаю, кожен чоловік, найсвідоміший, найбільш опанований власною волею, відчуває презирство до жінки, яка

аж ось так визнається йому в коханні. Але між нами не існує гра двох статей. Ідейну сторону ти поставив вище за взаємини чоловіка та жінки. І тому я говорю тобі про своє кохання. Я говорю не в запалі. Я говорю не у нападі пристрасти. Я говорю тепер, говорю в цю хвилину напруженої свідомости. Говорю холодно. Говорю з розсудом. Я хочу, щоб ти знав, що я тебе кохаю. Я хочу щоб ти знав, що таке ти для мене. Я хочу, щоб ти знав: твоя смерть була б для мене кінцем мого життя. Залишився б голий механізм. Механізм виконував би точну службу тій справі, якій служив ти за життя. Була б постать з руками і ногами, постать із мозком, який рахував би дії та хвилини, постать з ім'ям Тереса. Але мене, мене — мене не було б. І якщо ти хочеш мене бачити виконавицею служби, виконавицею незалежно від мого почуття до тебе... Атож, годі зроби так, ніби ти вмер. Удай, що ти вмер. Удай, ніби ти сам перестав служити справі. Зроби для мене вигляд, мовляв, ги зрадив справу абощо. Але перед тим накажи мені тільки, накажи, щоб я її виконувала далі. А тоді стань збоку і дивись, перевіряй. О! Може, ти якраз таке і хотів від мене почути? Тож я сказала. Ти чув. Я сказала.

Святослав Тогобочний. Ти сказала. Страшна річ.

Тереса. Чому страшна? Чому страшна, Святославе? Може, ти не гаразд мене зрозумів? Може, я не гаразд висловилась? Чому ти сказав: страшна річ? Гадаєш, воно справді страшно втратити особистість? Аж ні, мій Святославе. Не страшно. Нічого не страшно. Я не знаю, де межі особистости, — і хто про те взагалі знає! Мене моя особистість не цікавить. Я байдужісінька до моєї особистости. Але якби цікавила, то я, вір мені, я знайшла б, що сказати на її оборону. Я сказала б так. Хіба не вияв особистости, сказала б я, хіба не вияв її у тому, що з власної волі зрекаються власної волі? Бачиш, як я гарно вигадала. Я питалася сьогодні твого батька, що таке гріх. Він сказав, як з якого, мовляв, погляду. Благословен будь батько твій, що таке сказав. Я думала спершу, що він захитав мене. Тепер бачу, що, навпаки, підтримав. Як з якого, каже, погляду! Будь благословен. Не існує нічого. Існує тільки твоя воля і моя готовість повнотою втратити мою. Тільки це й існує. Але, може, ти скажеш, мовляв, з утратою моєї волі втрачається і моє кохання

до тебе? Так ні. Не матимеш слушности. Не втрачається. Навпаки: вивершується. Бо що таке кохання? Втрата однієї статі без решти у другій статі. Втрата одного Я без останку в другому Я. І те, що лишиться, оболонка тіла, оболонка дій та розрахунків, — хіба ж не байдуже вже тоді, що та оболонка робить? Саме з кохання до тебе я ладна вчинити все, що лише ти звелиш. Стати для тебе за полюбовницю комусь, стати підставною особою, злочинницею, вбивницею, — о, це були б ще тільки дитячі іграшки з усього того, що я протягом останнього року надумала. Нема гріха для кохання. Є тільки кохання, уся решта — небуття. І ти вільний надо мною у небутті. Ти спроможний наказати мені, щоб я у небутті утворила кожне буття. І я утворю. До найдрібніших, до найсмішніших детальних випадків утворю. Звели, і я вмить стану шпигункою, атентатницею, контрабандисткою, черницею, приватною секретаркою, організаторкою змов, державною діячкою, повією. Бо всеоб'ємна воля твоя в мені. Знай про те, знай на всі часи. Я сказала тобі про те. Ти чув. Я сказала.

Святослав Тогобочний. Ти сказала. Страшна річ.

Тереса. Але чому, чому страшна, Святославе? Хіба ж воно не те, що ти хотів від мене почути?

Святослав Тогобочний. Не те.

Тереса. Так що тоді?

Святослав Тогобочний. Страшна, страшна річ. Може так бути? Можна з наказу іншого стати не собою? Ти передумала, кажеш, багато речей. Можливих і неможливих. Чи подумала ти над такою однією неможливою річчю — знаєш, над якою? Над тим, що неможливо для Я бути нічим? А знаєш, чому неможливо? Тому, що його створено. Не думала?

Тереса. Створено?

Святослав Тогобочний. Так, створено. Принаймні, дано йому поштовх для утворення. Одного разу. Одноразовий поштовх. Ти не думала про те, що Я одного разу дано спонуку, що його створено для одноразового буття? Ти не задумалась над тим, що одноразове Я нічим, достотно нічим не заступити? І що стать теж створено — ти не думала про те?

Святослав Тогобочний. Так, створено. Принаймні, дано йому поштовх для утворення. Одного разу. Одноразовий поштовх. Ти не думала про те, що Я одного разу дано спонуку, що його створено для одноразового буття? Ти не задумалась над тим, що одноразове Я нічим, достотно нічим не заступити? І що стать теж створено — ти не думала про те?

Тереса. Але, світоньку мій, що таке стать? Випадок. Вибрик. Той або той розподіл ліній у будові людського тіла. Розподіл без спеціяльного пляну, без особливого задуму. Може укластись такий, може укластись інакший. Яке воно, справді, може мати значення? Промов одне мені лиш слово, тільки натякни, і я тієї ж секунди зміню мою стать. Без труднощів. Без будь-якого жалю. Воно так для мене просто, так легко!

Святослав Тогобочний. Може так бути? Тобі дійсно не було б жаль перестати бути жінкою? Та й ким би ти тоді стала?

Тереса. Ким хочеш. Ким би тільки забажав, тим би я і стала. Статтю слабкою. Статтю сильною. Чоловіком. Гермафродитом. Особою шостої статі. Особою взагалі без статі. Байдужісінько.

Святослав Тогобочний. Особою без статі. Особою без переконань. Особою без особистости. Ні! О, ні, ні! Тереса. Так що тоді?

Святослав Тогобочний. О, ні! О, ні, ні! Що тоді, питаєш? У всякому разі, не те, не те. Що робив би я з моєю волею, коли б її оточувала сама готовість виконання? Таку самоту людини годі собі навіть уявити. Цього не хоче для себе і сам Господь Бог, він, Всемогутній, — так що ж тоді про нас, маленьких людей, говорити?

Тереса. Він справді цього не хоче?

Святослав Тогобочний. Хто?

Тереса. Бог?

Святослав Тогобочний. Ясно, що не хоче.

Тереса. Так чого ж він хоче? Якщо він направду всемогутній, для чого було йому потрібно творити мене з власною волею? Всемогутній — значить, усе сам спроможен робити. Без помічників.

Святослав Тогобочний. Всемогутній — значить, усе сам спроможен робити. Всемогутній — значить, спроможний давати поштовх так само й істотам з власною волею. Йому потрібна сума їхніх воль.

Тереса. Але глузд, глузд який у тому?

Святослав Тогобочний. У тому його гра. У тому радощі. Ти хіба не чула, що він — Творець? Яка бо радість творцеві бавитися з ляльками без сподівання, що ляльки колись оживуть?

Тереса. Добре. Хай так. Та чи не вистачало б для нього тільки одного обранця? Чи не вистачало б такого одного, хто свобідно брав би на себе відповідальність? Хай би той єдиний витлумачував Божу волю. Хай він єдиний сперечався б_, із Богом про шляхи людської власної волі. Так ні ж! Йому треба ще, щоб і у моїй природній порожнечі, у тій моїй чудовій порожнечі, яка становить весь мій зміст, — йому треба ще, щоб і там щось народжувалося з власної волі. Для чого йому це? Для чого йому сума наших неіснуючих воль? Для чого? Для чого?

Святослав Тогобочний. Для того, щоб воля його переходила середовищем. Для того, щоб вона стверджувалась не тільки прямо, а й

відлуннями. Для того, щоб звук струни діставав обертони. Для того, щоб була гармонія.

Тереса. І ти дійсно тільки тоді будеш задоволений, коли вбивати перестануть не з твого наказу, а за власним рішенням?

Святослав Тогобочний. Так. Тільки тоді я буду задоволений. Не раніше.

Тереса. Але ти суперечиш, ти суперечиш — ти сам собі суперечиш.

Святослав Тогобочний. У чому я сам собі суперечу?

Тереса. У тому суперечиш сам собі, що ти... Подумай сам. Подумай і поясни мені. Бо я заплуталась у своєму неіснуванні, з якого ти хочеш, щоб утворилось існування. Постривай хвилинку. Я хочу зосередитись... Ти суперечиш собі ось у чому. Зараз я скажу, постривай хвилинку... Ти, отже, не хочеш, щоб було так: ти, мовляв, бажаєш мене бачити такою, і от я стаю такою? Ти хочеш, щоб було навпаки: щоб я служила справі навіть тоді, коли б ти того не хотів? Тобто: щоб я діяла з власної волі, незалежно, чи збігається моя воля з твоєю, а чи ні? Так ти хочеш?

Святослав Тогобочний. Так. Грубо висловлюючись — так.

Тереса. Ось воно, ось воно! Я вже знаю, в чому суперечність. З власної волі? Ти, отже, бажаєш, щоб я була сама собою? Так?

Святослав Тогобочний. Так. Я бажаю, щоб ти була сама собою. Тереса. Сама собою. Дуже добре. Але, з другого боку, ти хочеш мати перед очима таку "саму собою", яку ти все-таки міг би переконати на те або на те. Адже так?

Святослав Тогобочний. Помилка, Тересо. Не на те або на те. На щось дуже певне. Я хочу мати перед очима істоту, яка власною волею прийняла моє переконання про щось дуже і дуже певне.

Тереса. Що ж воно таке, оте дуже і дуже певне?

Святослав Тогобочний. Ідея невбивства.

Тереса. Але ти знову суперечиш! Ти знову сам собі суперечиш. Ти вже двічі сам собі суперечив.

Святослав Тогобочний. Так розглянься. Роздумайся. У чому суперечив сам собі?

Тереса. Якщо ти кажеш: сума воль... Тобто: якщо твоя особиста воля, яка єдино для мене досі важила, — якщо вона, твоя воля, це тільки частка у сумі воль... Ну, так, якщо вона тільки частка, то де ж певність, що твоє переконання справді певне? Це одне. А друге...

Святослав Тогобочний. Я відповім тобі на це перше. Помилка, Тересо. Переконання справді не може бути певним. Я й не казав: просто переконання. Я сказав: переконання в ідеї.

Тереса. Просто переконання? Переконання в ідеї? Я не розумію, в чому різниця?

Святослав Тогобочний. Різниця у великому. Переконання річ людська. А ідея не від людини.

Тереса. Від кого ж?

Святослав Тогобочний. Від несказанного.

Тереса. Так людина не може витворювати ідей?

Святослав Тогобочний. Суди сама.

Тереса. А що може людина?

Святослав Тогобочний. Витворювати для ідеї сприятливе середовище. Або — несприятливе. Більш нічого не може людина.

Тереса. Але це вона може витворювати — середовище? Це в її волі?

Святослав Тогобочний. В її абсолютній волі.

Тереса. Що ж. Нехай так. Але ще є друге.

Святослав Тогобочний. Кажи друге.

Тереса. Якщо я повинна бути самою собою, якщо так мене задумано... Або, як ти кажеш, якщо так дано мені поштовх... Добре, але коли я зміню переконання... Чи коли я, не мавши жадного переконання, прийму твоє... Отже, коли я таке зроблю, то хіба я тим самим не перестану бути собою? Ось вона, суперечність. Повідай. Заради всього святого, повідай.

Святослав Тогобочний. Помилка, Тересо. Нема суперечносте. Змінити переконання не означає змінити істоту. Прийняти переконання від іншого не означає прийняти істоту іншого. Тересо, наші переконання — вони нам тільки мости. Тільки мости, щоб прийти до власної' істоти.

Тереса. Так що ж таке власна істота?

Святослав Тогобочний. Власна істота? Власна істота — це безпосередня розмова. Тереса. І ким? Із чим?

Святослав Тогобочний. Тересо, з несказанним. Із тим розмова, що не нами витворено.

Тереса. І воно справді так? Йому справді потрібно, щоб ми витворювали оте добровільне середовище?

Святослав Тогобочний. Ясно, що потрібно.

Тереса. Але для чого, для чого? Чому він сам усього не робить? Для чого нам отой не на міру сил наших труд?

Святослав Тогобочний. Бо в тому його гра. Бо в тому радощі його.

Тереса. Так. Господи! Господи, чому я так мало думала над релігією? Чому нас навчають релігії так... Чому нас навчають релігії так, що ми після того про неї не думаємо?

Святослав Тогобочний. Так думай же, думай! Ти сказала — як ти сказала, Тересо? Ти сказала: порожнеча? Але ти бачиш, порожнеча має і вміст, і зміст. Тересо, моя, моя Тересо!

Тереса. Але, Боже мій — Святославе! Я тільки тепер усвідомила одну річ.

Святослав Тогобочний. Яку?

Тереса. Ти звеш мене Тересою.

Святослав Тогобочний. А як інакше я мав би тебе називати?

Тереса. У цій масці. У цій теперішній масці. У теперішній твоїй масці ти спершу не називав мене Тересою.

Святослав Тогобочний. Справді, ні?

Тереса. Ні, спершу не називав. Щойно ось тепер. У цій другій нашій розмові… Чи вона вже третя? Ні, у цій масці друга. Таки друга.

Святослав Тогобочний. Як я називав тебе спершу?

Тереса. Ти називав мене спершу просто: дівчина. Хіба ти не помітив.

Святослав Тогобочний. Ні. Не знаю. Можливо, не помітив.

Тереса. Але тепер я для тебе знову Тереса?

Святослав Тогобочний. Я так безконечно того хочу.

Тереса. Так добре ж. Повідай мені ще раз. Повідай мені ще раз про все. Повідай повільно і роздільно. Щоб я нічого не пропустила, нічого не переочила. Повідай. Я слухатиму з настороженою увагою. До кожного слова.

Святослав Тогобочний. Ти була зо мною одверта до кінця. І я теж висловлююсь до кінця. Тією, звичайно, мірою, якою людина взагалі може висловитись до кінця. Тож слухай. Існує великий світ. Існує в ньому велике людство. Існує велике кругле несправедливе людство. Тисячі віків повільно прокружились. Виокруглилася земля. З нею разом набрали остаточного вивершення форми людської несправедливости. Були пророки. Були великі сини людства. Був Син Божий. Він прийняв людський образ, щоб люди краще зрозуміли, в чому річ. Через нього люди мали збагнути самих себе. Короткою прикрою миттю були всі віки передісторії, короткою прикрою миттю супроти того, що люди можуть у майбутньому створити. Це та єдина золота річ, яку Син Божий хотів подати людям для зрозуміння. Але Сина Божого розіп'яли. По тому було багато таких, що говорили: ми його зрозуміли, ми йдемо його заповітами. І знову йшли віки своїм бігом, бігом величезного

несправедливого кола. Великі імперії ішли війною на інші великі імперії. Ішли позавчора. Ішли вчора. І сьогодні вони вже дійшли межі. Пролита кров людська сягає по вінця. Ще одна тільки мить, кілька коротких хвилин. По тому вона, кров, виллється з берегів. Тоді настане останній кінець. Подумай про те. Подумай і вжахнись, як жахаюсь я. А я бо жахаюсь не тому, що кінець може настати. Я жахаюсь тому, що він може не настати. Жахаюсь я тому, що є засіб перетворити кінець на величезний початок, але що засіб може лишитися недійсним. Є на світі народ, Тересо. Як його звуть, спитаєш? Однаково, як його звуть. Кожна людина посідає священне право говорити про свій народ, тому що народ — це єдиний людський рід нашої землі. Однаково, як звуть народ. Не у назві річ, а в іншому. Річ у тому, що ніколи ще, ніколи за всю свою історію народ не сказав власного слова. Було багато визвольних воєн. Вони точаться ще сьогодні, точаться не вгаваючи. За невимірну ціну продається кожне молоде життя. Я благословляю їх, тисячі молодих життів, мільйони молодих життів. Я благословляю їх, бо я знаю: інакше не можна. Бо я знаю: вбивство тоді зникне і щезне, коли всі люди, всіх кольорів та вір, складуть проти нього, проти вбивства, всесвітню змову. Але як же до того ще безнадійно далеко! Безнадійно, бо ніхто не знає правди, тієї єдиної правди, яку знає людство і яку воно досьогодні не може висловити. Єдине людство знає, що таке людина. І тому з людством поводяться так не по-людському. Єдине людство знає, яке обличчя прибирає Бог, коли приходить до людей. І тому стільки перешкод з боку тих, хто на Бога зареєстрували власні патенти. Єдине людство знає, як збудувати світову державу без кари смерти. І через те йому не дають збудувати таку державу ті, для кого кара смерти — повітря для дихання. Атож, єдиний народ знає, як спинити прибуття крови, як повернути кров назад у землю, звідки вона вийшла. Він знає, як виростити з крови квіти, квіти людини, створеної за образом Бога, щоб плекати царство його на землі. Тересо, я йду у світ зробити останню спробу. Я не пророком іду, бо я маленька людина. Я йду носієм серця народу. Я йду його непосланим посланцем, якому пощастило вирватися з замкненого кола. Я йду приспішити справу спасіння людства. Іду, щоб якомога скоріше припинити лиття крови наших братів, крови людей усіх кольорів та вір. Іду, щоб поверхня світу

довідалася, що у глибині його існує народ. Я хочу повідати, що людство, яке досьогодні не могло висловитися, єдине спроможне утворити родючий грунт для Божої ідеї. Тересо, хочеш зо мною? Тересо, я питаю тебе ще раз, востаннє: хочеш зо мною?

Тереса. Святославе, величезне! Але що я можу?

Святослав Тогобочний. Ти можеш. О, ти можеш, Тересо.

Тереса. Святославе, незбагненно величезне! Але що я можу?

Святослав Тогобочний. Так знай же правду, Тересо: я тебе кохаю.

Тереса. Святославе, не кажи так. Не треба казати так.

Святослав Тогобочний. Тересо, це правда. Це єдина моя приватна правда. Усе інше належить іншій моїй особистості. Я самотня людина, Тересо. Тересо, дозволь мені тебе любити. Дозволь мені мати це почуття як свою невід'ємну, неподільну, абсолютну власність.

Тереса. Ні. Це неправда. Це не може бути правдою. Святославе, це моя правда. Ти в мене віднімаєш мою правду. Це я повинна тобі говорити день і ніч своє кохання. Тоді говорити, коли сам ти лишаєшся недосяжний, усією істотою відданий отому величезному. Яка я щаслива, Святославе! Яка я безмежно, невимовно щаслива! Коханий, коханий, коханий мій!

Святослав Тогобочний. Так ти любиш мене, Тересо?

Тереса. Святославе, є стільки слів. Але що вони спроможні виявити?

Святослав Тогобочний. І ти підеш зо мною?

Тереса. На життя і на смерть.

Святослав Тогобочний. Тересо, ти любиш мене і підеш зо мною?

Тереса. На життя і на смерть, Святославе.

Святослав Тогобочний. Мене і зо мною, Тересо?

Тереса. Тебе, Святославе. З тобою, Святославе.

Святослав Тогобочний. Так. Яка ж у тому безодня! Добре. Тоді зажди тут хвилину. Я довідаюсь про нашу справу. Ми виходимо сьогодні ж уночі.

Тереса. З новим роком?

Святослав Тогобочний. Так, з новим роком.

Тереса. Так... Святославе, одну хвилю. Мені трохи холодно, чи не можеш мені залишити свій жакет?

Святослав Тогобочний. О Господи! А певно ж.

Тереса. Дякую, коханий. Так повертайся мерщій.

Святослав Тогобочний. Я миттю.

Розпорядник балю. Прошу уваги. Високоповажані пані і панове! До настання нового року зосталося десять коротесеньких хвилин. Ласкаво прошу перед бранням келихів ще відбути маленьку гру. Бо варто ці десять хвилин, так би мовити, якнайдоцільніше дотоптати. Отож, пропоную розділитися порівну на дві групи, жіночу та чоловічу. І тоді

змагатися за... за... Перепрошую панночку! Маю на увазі панночку в червоній масці.

Тереса. Прошу?

Розпорядник балю. Чи ви не були б ласкаві позичити нам свій жакет?

Тереса. Я... мені трохи холодно.

Розпорядник балю. Маю враження, що в таких літах панночці дещо неприродно говорити про холод. Тим то чоловічий жакет для панночки — цілком зайва річ.

Тереса. Зрештою, прошу дуже.

Розпорядник балю. Дякую гарно. Прошу уваги. Жіноча половина перекидає жакет, чоловіча віднімає. Жакет перекидається горою та всяким іншим способом. Я також беру участь у грі. Але що я єдиний без пари, то прошу ввічливо панночку в червоній масці взяти участь у грі по жіночій стороні.

Пари. Браво!

Тереса. У такому разі дозволите мені й почати?

Розпорядник балю. З величезною приємністю.

Пари. Браво!

Святослав Тутешній. Не знайшов?

Петро Тутешній. Ніде нема.

Святослав Тутешній. А його ти бачив?

Петро Тутешній. Бачив щойно, але без жакета.

Святослав Тутешній. З ким він був?

Петро Тутешній. З отим своїм товаришем. Здається, вони зараз кудись виходять.

Святослав Тутешній. Виходять? А де Тереса?

Петро Тутешній. Я бачив її разів зо два. Але вона також не мала жакета.

Святослав Тутешній. Тоді значить кінець.

Петро Тутешній. Треба якшвидше виходити. Лишається дев'ять хвилин.

Святослав Тутешній. Ні. Я нікуди не піду. Якщо ці люди загинуть, то я загину разом з ними.

Петро Тутешній. Святославе, але це ж безглуздя. Що допоможе твоя смерть?

Святослав Тутешній. Вона буде справедливою карою. Я

залишаюся тут поділити їхню долю.

Петро Тутешній. Так краще тоді вже попередити всіх, щоб

полишили приміщення.

Святослав Тутешній. Рація. Я зовсім сьогодні здурів. Тільки який вигадати привід? Правди не можна сказати, тут можуть бути шпигуни.

Петро Тутешній. Тоді просто виженімо всіх силоміць, нібито ми п'яні. Гей! Ви, сякі-такі, трясця вашій матері, тяжкої немає на вас холери, ви... Стривай, що то вони там роблять?

Святослав Тутешній. Якась гра, чи що?

Петро Тутешній. Вони граються твоїм жакетом!

Петро Тутешній. Вони граються твоїм жакетом!

Святослав Тутешній. Сто тридцять тисяч чортів! Треба ж було вигадати! Негайно заходь із правої сторони. Я зліва. Мерщій!

Пантоміма. Рівномірно відбувається гра: Петро Тутешній підбігає з правого боку, щоб ухопити жакет, але він летить звідти, кинутий високим метом жіночої руки, і перелітає наліво. Тоді тут, підскочивши звичним рухом, хоче вхопити його Святослав Тутешній, та жакет знову летить направо. Так повторюється кілька разів. Аж ось жакет потрапляє насередину, до дівчини у червоній півмасці. Це Тереса. Вона стоїть одну мить нерухомо, дивлячись на Святослава Тутешнього, який, нагнувши голову, підходить до неї і вириває, нарешті, жакета з її рук.

Пари. Що це таке? Це проти правил гри! Безцеремонність! Нахабство!

Розпорядник балю. Перепрошую пана...

Святослав Тутешній. Я перепрошую вас! Я перепрошую, що порушив вашу милу гру. Але якби ви знали, чим ви граєтесь, ви, запевняю вас, не перечили б ані слова. Я не маю, на жаль, і хвилини часу, щоб пояснити.

А щоб не вийшло зайвих ускладнень, я просто скину маску. Маю надію, тоді інцидент буде вичерпано. Дивіться ж.

Усі. Святослав!

Святослав Тутешній. А тобі я дякую. Дякую за блискуче виконання надзвичайної ваги завдання. Іспит пройшов знаменито. Жакет віднайдено і у призначений час доставлено. Час виходить. Лишається сім хвилин. Прощай. Усіх вітаю новим роком.

Усі. З новим роком, Святославе!

Святослав Тутешній. В інтересах справи, якщо ви мені вірите, баль триває далі. Анічогісінько не сталось. Усе в порядку, все на місці. Новий рік надходить. Петре, тепер нам доведеться бігти так, як ніколи досі ми не бігали. І, мабуть, ніколи вже не побіжимо. А втім... Вперед!

Розпорядник балю. Прошу уваги високоповажаного панства. Ми всі розуміємо важливість хвилини. В інтересах загальної безпеки ми провадимо далі наш баль так, ніби нічого не сталося. Прошу до танцю.

Петро Тогобочний. Ніяк не второпаю, що ти ще, власне кажучи, хочеш?

Святослав Тогобочний. Хочу довідатися, чи можливе щастя.

Петро Тогобочний. Та й як воно може бути можливе?

Святослав Тогобочний. Так, як вирішить ця дівчина.

Петро Тогобочний. А то чого вона?

Святослав Тогобочний. Бо я її люблю.

Петро Тогобочний. Ти любиш? Оцю Тере... Як виконавець ролі чи насправжки?

Святослав Тогобочний. Я люблю її насправжки.

Петро Тогобочний. От ще такого не хватало! Ну, й чудасія! Та я ж казав тобі: треба нам її з собою взять. А ти — ні та й ні. То біжи боржій та питайся.

Святослав Тогобочний. Зажди тут.

Петро Тогобочний. Тільки не барись. Усе вже договорено. Через три хвилини виходимо. Ну, і чудасія! Ну, і дива!

Святослав Тогобочний. Вона стоїть нерухомо. З нею сталося щось.

Тересо! Тереса. Боже мій! Ти... Ти повернувся?

Святослав Тогобочний. Що тобі скоїлось? Добре, розповіси дорогою. Тересо, востаннє: ти мене любиш?

Тереса. Святославе, це ще раз був іспит? Тим разом — прилюдний?

Святослав Тогобочний. Я не знаю, про що ти кажеш. Я вже виходжу з ролі, Тересо. Зараз усю правду знатимеш дорешти. Але спершу одвіть мені.

Тереса. Я люблю тебе, Святославе.

Святослав Тогобочний. Тересо, ввесь вечір ти грала ролю в масці. Тепер скинь її. Я хочу бачити твоє обличчя цієї хвилини.

Тереса. Добре, Святославе. Ось я без маски.

Святослав Тогобочний. Так. Це ти, Тересо. Я так і знав: зламані брови, безкраїй погляд. Тепер дивись, Тересо. Я теж скидаю маску. Скажи мені тепер обличчя в обличчя.

Тереса. Я люблю тебе, Святославе.

Святослав Тогобочний. Придивись до мого обличчя, придивись якнайпильніше. Придивись до кожної рисочки в ньому, до кожної зморшки і бганки. Придивись і скажи: чи ти любиш моє обличчя, а чи мене самого?

Тереса. Я люблю твоє обличчя, Святославе. Я люблю тебе самого, Святославе.

Святослав Тогобочний. Тоді останнє, найостанніше. Якби це обличчя було не моє обличчя? Якби воно належало іншому, ая-— я, я, ось цей я, — якби я мав не це, а друге обличчя? Кого б ти тоді любила: мене чи моє обличчя?

Тереса. Ти хочеш знати правду, Святославе?

Святослав Тогобочний. Я хочу знати твою найсвятішу правду.

Тереса. Останню, найостаннішу правду?

Святослав Тогобочний. Найостаннішу правду.

Тереса. Я люблю твоє обличчя, Святославе.

Святослав Тогобочний. Так. Тоді прощай. Петре, в дорогу!

Тереса. Святославе! Боже мій, що таке знову сталося? Жарт? Знову безжалісний хлоп'ячий жарт? Нелюдський сон. Я за годину перейшла усі віки...

Розпорядник балю. Тож година, мої високоповажані панове, година надходить. Ласкаво прошу зосередитися. Келихи вгору. Увага. Б'є... два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев ять, десять, одинадцять, дванадцять. Пані і панове, новий рік настав. Вітаю вас...

Усі. А-а-ах! Що це таке?! А-а-ах! Що таке сталося? Вибух! Усе стряслося! — Боже, ось вона, ось катастрофа! Гляньте, яке там усе червоне! — Ой, ногу, боляче! — Ах, я знала, я знала! — Невже це він? — Він, він!

Розпорядник балю. Прошу зберігати спокій! Прошу всіх перейти до тієї кімнати. Треба зорієнтуватися у можливих розмірах... Я зараз довідаюсь.

Тереса. ІЩо таке сталося?

Полковник. Хіба ви уявляєте собі війну без вибухів? Нічого

особливого. Звичайний військовий жарт.

Тереса. Так тоді справді все на світі жарт.

Полковник. Надзвичайно радий, що ви того переконались.

Тереса. Ви все вже знаєте?

Полковник. Як виняток із правила, в даному випадкові абсолютно нічого не знаю. Я, здається, таки засидівся в буфеті.

Тереса. Що, що там було?

Полковник. У буфеті? Був знаменитий імпровізований лікер.Чи ви про що питаєте?

Тереса. Я питаю про вас... Про що я питаю? О, ви не знаєте, що я ладна зробити з вами!

Полковник. Люба Тересо, послухайте моєї ради і дайте мені ляпаса.

Тереса. Що ляпас! Я готова вбити вас.

Полковник. Таж мені не вперше таке чути, Тересо.

Тереса. Тихше!

Полковник. Вони побігли всі до виходу.

Тереса. Тихше! Там хтось говорить.

Полковник. Розпорядник умовляє не боятись. У тому його роля.

Тереса. Він говорить щось їм. Вони зібрались там, як вівці. О, якби ж то всі страхи такі смішні були, як оцей!

Полковник. Я тієї самої думки.

Тереса. Ще б пак. Ах, я б убила вас, коли б воно мало для вас хоч якесь значення. Але ви невразливий, ви неранимий. Що я хотіла сказати? Смішні страхи... Ні, щось інакше. Не можу пригадати думки... Добре, нехай вони там слухають. Колись і ми довідаємося, що там сталося. Що я хотіла сказати? Вибачте мені, пане полковнику. Я сама не своя.

Полковник. Охоче, дорога Тересо. Тим більше, що я завжди сам свій.

Тереса. Побудьте, прошу вас, зо мною. Поки вони там...

Полковник. Вони позбігались там, немов людські помилки у голові філософа. Це нагадує мені, як двадцять п'ять років тому...

Тереса. Ось! Ось! Я згадала. Так що там, що там було?

Полковник. Де, прошу?

Тереса. У тій вашій історії? Двадцять п'ять років тому?

Полковник. Ах, ви про те? Маєте настрій дослухати до кінця?

Тереса. Маю настрій забути все на світі. Оповідайте. Заколисайте мене.

Полковник. Заколисувати, то й заколисувати. Зрештою, моя історія коротка. У першому ж бою на сході, рівно на третій день по виході з дому, я був тяжко поранений. У шпиталі коло мене знаходилася жінка, що мала з моєю дружиною одне обличчя.

Тереса. Так буває.

Полковник. Між іншим, досить часто буває. Частіше, ніж прийнято думати. Отож. З мене був не гарний, але сильний чоловік, Тересо, Буває таке?

Тереса. Буває і таке.

Полковник. Так простіть же, Тересо.

Тереса. Вас простити?

Полковник. Ні, ту жінку простіть. Була маячня. Мій стан був серйозний. Я бачив її обличчя, снив сон про свою дружину. Я любив мою покійну дружину. Тут було повторення казки, більш нічого. Треба на людину, Тересо, інколи подивитись очима казки. Тоді багато стане ясно з того, що неприступне очам моралі.

Тереса. Розумію.

Полковник. Цих двох жінок розрізняла тільки лунинка.

Тереса. Що таке? Лунинка?

Полковник. Маленька яснобура лунинка на шиї. За правим вухом.

Тереса. Не може бути! Лунинка? Як у...

Полковник. Так. У тому ж і вся справа. Народився син, мій син. Я ледве встиг його побачити в колисці, один раз на житті. Ми мусіли маршувати далі. З моєї волі його названо Святославом. Це ім'я мало бути ім'ям мого першого сина. Лиш повернувшися додому, я довідався, що обидва Святослави народилися в один день. Тереса. Боже мій! І ви нічого не знаєте?

Полковник. Анічогісінько більше не знаю. Тож поготів дивна оця лунинка на шиї мого тутешнього сина. Я ніколи її в нього не помічав. Сьогодні помітив уперше. Того я пояснити справді не спроможен. Хоч звичайно все на світі пояснюю одним-єдиним словом: жарт.

Тереса. Так нехай же і далі жартується! Нехай жартується дощенту, впень! Шрам і лунинка, стріляний слід і мічення долею. Два полюси, два бігуни. Між ними вісь: я! Вісь, що навколо неї все обертається і що сама не здатна нічому запобігти. Вісь переламлюється. Бігуни розбігаються. У

безмежність, як їм і належиться. Але не відайте. Нічого не відайте. Вам до лиця не відати. Ви потойбіч усього. Жартувати вбиваючи. Вбивати жартуючи.

Полковник. Ви схвильовані, Тересо. Я хотів би чим-небудь зарадити.

Тереса. Вони ж у вас близнята! Можливо, такі подібні, що годі їх розрізнити один поруч одного. Тож хіба можуть вони існувати нарізно? Хіба вони не шукатимуть один одного?

Полковник. Дитино моя. Дозвольте мені сказати свого роду заключне слово. Може, слово моє личитиме і на закінчення вистави цього вечора. П'ятнадцять хвилин по тому, як я зайшов до буфету востаннє, спало мені на думку, що ви взяли мене за монстра. Я не зношу думок, які непокоять мене. І тому поспішаю виладувати цю думку про монстра перед вами, щоб її якнайскоріше позбутися. Так от так. Зрозумійте суть справи. Нам ішлося не про самий факт убивства. Кожне життя кінчається смертю. Мертвому байдужісінько, що про нього думає живий: помер він ґвалтовною смертю чи так званою природною. Нам, родовому вояцтву, йшлося про те, щоб, на випадок ліквідації імперій, бути готовими просто і безболісно вмерти. А в разі потреби — так само просто і безболісно народитися знов. Перейти з поля битви на, скажімо, футбольне поле. Зрештою, і ми так само знали, що наш імперський спосіб життя вважатимуть колись у майбутньому лише за коротку усмішку всієї величезної історії. Ми знали навіть, що усмішку нашу вважатимуть за дурнувату. І все було б добре, якби не наші діти. Вони внесли у життя розлам. Дві ідеї одна проти одної. Те, до чого ми приготувалися природно, для них усвідомилося лише через взаємовиключені ідеї вбивства і невбивства. У розламі визирнула препаскудна річ: страх смерти. Про те вже я вам казав. Страх смерти, якого ми

цілковито не знали, сьогодні позначає і тих, хто за вбивство для ідеї, і тих, хто проти всякого вбивства взагалі. Я не беруся судити про жадну з обох ідей. Я не люблю ідей — цей маленький привілей дозвольте мені

зберегти. Можливо, виникнення обох ідей одна проти одної було неминуче. Та від того не менш мені у кожному випадкові шкода людину, навіжену страхом смерти. Що робити?! Вони хотять такого страху. Нехай. Нехай світ будуватиме ідея. А ми — ми завжди готові поставити себе до розпорядимости у кожному ділі. Серед того — і в ідейно доброму ділі. Так. Ото й справді вся моя мова.

Тереса. Так ви вірите?

Полковник. У віщо?

Тереса. У майбутній світ?

Полковник. О, ні. Я не вірю. Віра це теж ідея. Він просто собі настане, майбутній світ, та й годі.

Тереса. Але вони... Вони обидва...

Усі. Тихше! Радіо! Увага!

Радіо. Увага! Надзвичайне повідомлення тайної поліції окупаційних збройних сил. Сьогодні вночі, рівно о дванадцятій годині виконано атентат на головного команданта тайної поліції за допомогою вкинутого у вікно його канцелярії пекельного приладу. Команданта і кількох людей, що були при ньому, в тяжкому стані відвезено до військової лікарні. їхнє життя перебуває в небезпеці. З огляду на те, що замах виконано на високу урядову особу, за що окупаційна влада складає відповідальність на все населення місцевосте, тайна поліція дає змогу населенню направити злочин безвідповідальних одиниць і ділом довести свою льояльність супроти окупаційного режиму, тобто — активною участю у розшукуванні злочинців, які зникли без сліду.

Усі. Браво!

Радіо. Водночас повідомляємо, що населенню загрожує небезпека для життя у кожному випадкові нелегального переходу через кордон. Вартові пости одержали сьогодні наказ у таких випадках стріляти без попередження. Наказ викликано тим, що невдовзі по виконанні вищезгаданого атентату трьом невідомим особам, які, правдоподібно, так само замішані у справі, пощастило дістатися через кордон невтральної країни у південному напрямі. За впіймання злочинців тайна поліція призначила високу нагороду. Усі. Браво! — Сталося! О катастрофа, очищувальна гроза, весняний дощ! — Ногу, ногу! — І душевне прочуття, таємні душевні акорди, яка радість! — Він чудовий! — Він великий!

Тереса. Так врятовані? Полковник. Як бачите. Тереса. Казка? Жарт?

Полковник. Скидається на те, що і одне, і друге.

Тереса. Буває так?

Полковник. Чому ні!

Тереса. Але що буде далі з обидвома?

Полковник. З ким — з обидвома?

Тереса. З близнятами, з близнятами?

Полковник. Ах, з близнятами! Ну, що ж. Може, воно не так уже і страшно. Звичайно, вони ще мандруватимуть кожен своїм колом. Чи, краще: кожен своїм півколом. Але півкола рано або пізно таки змикаються. Тож десь колись і вони, близнята, ще собі зустрінуться. Ви інакшої думки? Вагаєтесь?

Тереса. Вагаюсь? Ні. Вже не вагаюсь.

Полковник. Отож бо і є. Не варт вагатись. Ми їх ще спіткаємо. Вони ще зустрінуться.

1947